

Ціна 1.25 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXXI

СІЧЕНЬ — 1980 — JANUARY

Ч. 1 (359)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
In Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає
Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповіальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний -- головний редактор

Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастирський,
Ярослав Харчун, Карло Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕПЛАТА:

КАНАДА — 12 доларів

США — 12 доларів

Всі інші країни рівновартість 12.00 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази вилісувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

В Австралії:

Mr. S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide
S. 5001, Australia

На Чікаго і околиці:

Mr. D. Sawertailo,
1745 Juniod Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko
133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont.
P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"
TORONTO, ONT., CANADA
M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

М. Дальний — З НОВИМ РОКОМ НА СТАРІ ТЕМИ	1
М. Дальний — У СПРАВІ АКЦІЇ "ПРАВО- ЗАХИСНИЙ МАДРІД"	2
Простер Меріме — МАТЕО ФАЛЬКОНЕ	3
Ігор Качуровський — ЛІРИКА АМАДО НЕРВО	8
Гелій Сингірьзов — НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРІЛУ	12
ВАСИЛЬ ГРИШКО — З МОСІ БІОГРАФІЇ	17
I. Лисяк-Рудницький — Два листи з двома додатками	21
Лев Яцкевич — КУЛЬТ ПРОТИРОСТУ	24
Ярослав Харчун — АЛІСА В ЗАДЗЕРКАЛІ	
АБО Ж СВІТ, ВАЧЕНИЙ З-ПІД ЛОБА	26
Олекса Кобець — МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ (спогад)	30
Михайло Гава — ХУДОЖНИК БОГДАН ВАСИЛИШИН	33
Павло Мащенко — РІЗДВО 1918 Р. В МІСТІ СУМИ (спогад)	33
Григорій Венке, А. Лясковський-Коломієць, Дм. Чуб і ін. — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	34

На першій сторінці сбігладинки: "З Різдвом
Христовим і з Новим Роком",
худ. Богдан Василишин

- Усі права застережені. Передруки і переклади дозволені тільки за згодою Видавництва.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.

Рік XXXI

січень 1980 р.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

ВІД РЕДАКТОРА

З НОВИМ РОКОМ ПРО СТАРІ СПРАВИ

Вітаючи всіх читачів і співробітників з Святою Новим Роком хочу ще раз дещо сказати про нашу "редакційну лябораторію". На підставі багатьох листів доводиться ствердити, що більшість читачів і навіть співробітників ще досі мають цілком нормальну уяву про працю нашої редакції, а тому часто висловлюють нормальні побажання про введення тих чи інших тем до журналу. Один давній наш автор так і пише: "Вас там стільки в редакції сидить...". А інший, — не дочекавшись відповіді від мене на свої два листи, — написав цілий "детективний роман" про те, як то я майже рік "заманював його у пастку" і як тоді "нацькував" на нього його смертельного ворога.

Гай-гай, ніхто з нас не сидить у редакції, бо розкидані ми по всьому континенті, майже кожний занятий іншою працею та й редакції-будинку "Нові дні" не мають. Якщо декому з нас пощастиє зустрітись раз на кілька місяців у Торонто й обмінятись деякими думками, то це вже добре. Узгіднювати матеріали для друку в наших умовах річ неможлива. Через брак часу не можемо й плянувати наперед та замовляти матеріали. Друкуємо переважно лише той матеріал, який співробітники присилають самі. А через те, що деякі статті й оповідання занадто довгі, — інші мусять чекати декілька місяців. Про те, які матеріали коли друкувати рішає їх чіткість, співзвучність з якоюсь актуальною подією, пора року, а то й настрій редактора. Але я ніколи нікого не заманював "у пастку", ані не нацьковував і при найгіршому настрою. Така "діяльність" мені не справляла б приємності, навіть, якщо б я мав на це вільний час. Інша річ, що деякі автори (їх не-багато) самі "лізуть у пастку" й напрошуються на цікавання, а в мене не вистачає твердості за-брakuвати такі матеріали чи бодай солідно покреслити їх редакторським пером...

Ще раз прошу співробітників, яких це стосується, щоб не присидали "Новим дням" тих матеріалів, що їх посилають і до інших українських періодичних видань. Я не проти деяких передруків, але вважаю, що редактор чи редакція повинні вирішувати про це самі.

До речі, років понад десять тому деякі читачі і співробітники жалілися, що в "Нових днях" забагато передруків з української радянської преси.

Тепер дехто натякає, що таких передруків замало. Хочу пригадати, що в 60-ті роки українська література на батьківщині відродилася, стала майже вільною, цікавою й повновартісною. "Нові дні" багато передруковували з неї, щоб заперечити пессимістичну емігрантську тезу про те, що "там нічого не змінилося", що Україна це тільки голий степ і "дике поле". Сьогодні партійний владі ще раз пощастило загнуздати легальну українську літературу й пресу, зробити її знову сірою, пліткою і нецікавою. Мало є в ній такого, що варто було б передруковувати. Зате все ще буйно розвивається там т. зв. самвидавна творчість, про яку автор цих рядків ще 20 років тому (на з'їзді ОДУМ у Нью-Йорку) висловився так:

"Часто хвалимось, що ОДУМ оформили "думки проти течії" Юрія Шереха, Р. Лісового, Миколи Шлемкевича, Ю. Дивничі та інших наших видатних інтелектуалістів. Добре, але як ми віддачали ім? Чи за 10 років бодай пробували ми створити якусь базу їхній вільній критичній творчості? Чи спричинились ми чимсь до створення репрезентативного видавництва, яке могло видати за той час принаймні 50 вартісних книжок, А В ТОМУ ЧИСЛІ Й НЕЛЕГАЛЬНІ КНИЖКИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДРАДЯНСЬКИХ АВТОРІВ, ЯКІ МОГЛИ Б СТАТИ СВІТОВОЮ СЕНСАЦІЄЮ? Чи це аж така неможлива річ? Чи монополь на подібні речі мусить залишитися в руках євреїв, росіян і поляків? Вони ж це роблять, і то з великом успіхом моральним та матеріальним" (див. "З перспективи 10-ох років", "Молода Україна", ч. 74, 1960, стор. 4).

Може можна й не дивуватися моїм одумівцям, що ці питання й пропозиції пішли високо понад їхні голови, бо ніхто тоді серед нашої еміграції таких питань не ставив. Перші нелегальні "самвидавні" матеріали українських підрядянських авторів прийшли до редакції "Нових днів" десь аж за шість років. І хоч який був відважний Петро Кузьмович Волиняк, проте друкувати їх він не поспішив, бо не був певний, хто і з якою метою передав їх за кордон. Та й треба додати, що їхні автори в той час ще не були репресовані й називались друкувалися в радянській пресі.

Сьогодні самвидавні твори, заяви, листи і протести друкують всі наші газети. Конкурувати з

тижневиками нам не під силу та й не бачимо в цьому потреби. Тому з самвидавної літератури друкуємо переважно лише те, що ще не було опубліковане. (Згадую про це тому, щоб наші опоненти знову не ставили нам провокаційно-демага-гічних запитань на зразок: "А де В. Мороз?").

Пристрасна цілорічна полеміка на правописні теми тільки утвердила мене в переконанні, що найвища пора зняти її із сторінок популярної преси, і що хоч би для самопошани потрібно мати таки один (хай і недосконалій) правопис для України й для всіх українців у розселенні. Як призвести до цього — хай думають і вирішують наші науковці, але не на сторінках преси. Звичайно це не стосується таких матеріалів, як цикль "Українська мова в Америці" проф. Петра Одарченка.

На кінець хочу висловити надію, що нам пощастиТЬ таки знайти "цілоденного" редактора "Нових днів", який зможе налагодити нормальне функціонування редакції, включно зі своєчасним листуванням. А поки це станеться, буде так, як є, бо ж не можна залишити посеред дороги журнал, який має найбільше прихильних листів і відгуків з цього і з того боку. Зрештою, досить глянути на список наших авторів і на довгі списки добровільних жертводавців, щоб прийти до висновку, що "Нові дні" є кому й для кого видавати. Тож шире спасиби всім за співпрацю і за допомогу. (М. Д.)

У СПРАВІ АКЦІЇ "ПРАВОЗАХИСНИЙ МАДРІД"

ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ!
ДО СВІТОВОЇ ГРОМАДСЬКОСТИ!

Друзі!

Надзвичайними обставинами змушені ми звернутися до Вас.

Наближається Мадрідська нарада (листопад 1980 року), котра має на меті підбити підсумки виконання Гельсінкського прикінцевого акту.

Комуністичний світ уже розпочав роботу, щоб обернути цю нараду на величезне ошуканство.

Влада СРСР розраховує зробити Мадрід безрезультатним. Домогтися, щоб і після Мадріду все лишалось, як є. ЦЬОГО ДОПУСТИТИ НЕ МОЖНА. Представництво Української Гельсінкської групи, за дорученням Групи, запечатковує, спільно з Американською Гельсінкською групою і з правозахисниками всіх Гельсінкських країн, акцію "ПРАВОЗАХИСНИЙ МАДРІД".

МЕТА: 1. Якнайширше розголосувати порушення прав людини в Радянському Союзі, особливо в Україні.

2. Мобілізувати світову суспільну опінію проти закритих засідань на Мадрідській нараді; вся нарада повинна пройти на очах народів світу, щоб вони бачили — хто і як обстоює.

3. Домагатись через відповідну мобілізацію світової опінії:

— негайного звільнення ув'язнених членів Гельсінкської групи;

— загальної політичної амністії;

— відкритої заяви від усієї наради і урядів країн, які підписали Прикінцевий Акт, про те, що всі громадяни цих країн мають право перевіряти свої уряди, як вони виконують Гельсінкські угоди.

Щоб представництво Української Гельсінкської групи могло ефективно брати участь у цій акції, нам потрібна допомога:

1. ОСОБИСТА УЧАСТЬ БАГАТЬОХ ЛЮДЕЙ В АКЦІЇ, З ТИМ, ЩОБ ТВОРИТИ СУСПІЛЬНУ ОПІНІЮ І ВПЛИВАТИ НА УРЯДИ і

2. ГРОШОВА ДОПОМОГА.

Ми закликаємо Вас:

Творити групи для підтримки акції "ПРАВОЗАХИСНИЙ МАДРІД".

Посилати гроші на адресу:

Ukrainian Helsinki Group
P. O. Box 770, Cooper Station
New York, N. Y. 10003, USA

або

Ukrainian Orthodox Federal Credit Union
P. O. Box 160, Cooper Station
New York, N. Y. 10003, USA
Acct. Ukrainian Helsinki Group

Петро Григоренко

Леонід Плющ

Петро Вінс

Віктор Боровський

Зінаїда Григоренко

Раїса Мороз

Айше Сейтмуратова

Надія Світлична

Микола Шарнгін-Будуляк

ЗВЕРНЕННЯ КОМІСІЇ ПРАВ ЛЮДИНІ СКВУ

Комісія Прав Людини при СКВУ звертається до людей — живих свідків трагедії в Бабиному Яру в час Другої світової війни, що зуміли б дати об'єктивні свідчення про знищення німецькими нацистами не тільки жидів, що творили головну масу закатованих, але й інших неприхильно й зороже наставлених до німецького окупаційного режиму людей, зокрема національно свідомого і самостійницького українського населення.

Зібрання об'єктивних матеріалів про події в Бабиному Яру допоможе спростовувати численні пісання різнонаціональних авторів, які фальшують історичну правду.

У цій справі просимо звертатися на адресу:

Human Rights Commission
World Congress of Free Ukrainians
2118-A Bloor St. W.
Toronto, Ontario M6S 1M8

МАТЕО ФАЛЬКОНЕ

Пропер Меріме (1803-1870) — відомий французький письменник та історик, автор драм, баляд, історичного роману "Хроніка часів Карла IX" та низки новель, з яких найбільше відомі "Матео Фальконе", "Кольомба", "Кармен" та "Венера з Іль".

Меріме цікавився також історією українського народу. Написав працю "Богдан Хмельницький" і нарис "Козаки України та їхні останні отамани".

РЕД.

Ідучи з Порто Веччіо на північний захід, у центр острова, ви побачите як терен раптово підноситься і після трьох годин ходу крутими стежками, перегороженими брилами скель і часто перерізаними проваллями, знайдеться на краї розлого макі. Макі це батьківщина корсіканських пастухів і когонебудь, хто порізився з правом. Треба знати, що корсіканський селянин, щоб собі заощадити клопоту з удобреннем свого поля, розкладав вогонь у певній частині лісу: не важно, чи вогонь розтягнеться далішче як потрібно, хай діється, що хоче; напевно збір буде добрий на землі, удобрений попелом дерев, що на ній росли. Як зерно зібране, — бо солома, з якою забагато вогнів, залишається, — живе коріння дерев випускає на весні грубі паростки, які з роками виростають сім до вісім стіп. Так твориться низький ліс з підшиттям, який зветься макі. Він складається з різних родів дерев і кущів, перемішаних і поплутаних як подобається Богові. Тут тільки з сокирою в руці чоловік собі відкриває дорогу, але й є такі густі й кущоваті макі, що навіть вівці не можуть через них пролісти.

Якщо ви когось убили, ідіть у макі Порто Веччіо, тут ви з певністю виживете маючи рушницю, набої та порох. Не забудьте й плаща з ковпаком, який служить за покривало й матрац. Пастухі вам дадуть молока, сиру й каштанів, і ви не боятиметесь ні закону, ні рідні померлого, хіба тоді, коли вам треба буде вийти в місто для поновлення амуніції.

Як я був у Корсіці в 18...., Матео Фальконе мав свою хату на пів мілі від макі. Це був досить багатий, як на цю країну, чоловік, жив по-шляхетськи, так сказати нічого не роблячи з продуктів своїх стад, що їх пастухи номади виганяли пасті туди й сюди в гори. Ксли я його бачив, два роки перед подією, яку буду описувати, він мені виглядав більш менш біля п'ятдесятки. Уявіть собі чоловіка малого, але міцного, з кучерявим волоссям, чорним як агат, з орліним носом, вузькими устами, величими жигими очима, темними, як підошва. Його уміння стріляти було надзвичайне, навіть у його краю, де стільки добрих стрільців. Наприклад, Матео ніколи не стріляв шротом у вівцю, але за двадцять кроків повалю-

вав її однією кулею в голову чи лопатку, як захотів. Вночі він послуговувався зброєю так легко як за дні і мені розказували про його зручиність, яка видавалась непраздоперібною кожному, хто не був на Корсіці. На віддалі двадцять чотирьох кроків ставили засічену спічку за прозорим папером величини тарілки, він прицілявся, тоді свічку гасили і він на протязі мінuty, в цілковитій темряві, вистрілював і влучав у ціль три рази з чотирьох.

За це Матео Фальконе здобув собі велику репутацію. Про нього казали, що він добрий приятель і небезпечний ворог: він допомагає й дає милостиню живучи у згоді зі всіма в дистрикті Порто Веччі. Але про нього розказували, що в Корте, звідки він взяв собі жінку, він дуже енергійно позбувся суперника, який був страшний у війні і в любові: принайменше Матео приписували вистріл з рушниці, що насکочив суперника як він голився перед дзеркалom, завішенім на вікні. Як справа успокоїлася, Матео оженився. Його жінка Джюзеппа привела йому спочатку три дочки (що його розгнівило), і нарешті сина, якого він назвав Фортунато: це була надія родини, спадкоємець прізвища. Дочки добре повиходили заміж: їх батько міг числити на стилеті й рушниці зятів. Син мав щойно десять років, але вже виявляв веселу вдачу.

Одного осіннього дня Матео вийшов вранці разом із жінкою, щоб оглянути свої стада на поляні макі. Малий Фортунато хотів іти з ними, але поляна була занадто далеко, зрештою було потрібно, щоб хтось залишився пильнувати хату, батько не дозволив: побачимо чи не мав причини пожалувати цього.

Його не було кілька годин і малий Фортунато спокійно витягнувся на сонці дивлячись на сині гори, думаючи про те, як в наступну неділю він піде в місто обідати в свого дядька капраля, коли його думки перервав раптом вистріл пальної зброї. Він піднісся і повернувся в той бік рівнини, звідки дійшов звук. Слідували нові вибухи, вистрілювані в нерівних інтервалах, і ввесь час більше й більше зближаючись, вкінці на стежці, яка провадила з рівнини до дому Матео, з'явився чоловік в гострій шапці, яку носять верховинці, бородатий, одягнений в лахміття, що ледве тягнувся підпираючись на рушниці. Він був поранений у стегно. Цей чоловік був бандит, який вийшовши вночі, щоб роздобути пороху в місті, попав у дорозі в засідку корсіканських волтижерів. Після завзятії оборони він був змушеній відступати, вперто переслідуваний, стріляючи зза скель. Він був малошо впереді перед солдатами: його рана внеможливлювала йому осягнути макі поки його зловлять.

Підійшовши до Фортунато, він сказав:
— Чи ти син Матео Фальконе?
— Так.

— А я Джіянетто Сампієро. Мене переслідують жовті ковніри. Сховай мене, бо я не можу далі йти.

— А що скаже мій батько, якщо я тебе сховаю без його дозволу?

— Він скаже, що ти добре зробив.

— Хто знає?

— Ховай мене швидко, вони надходять.

— Зачекай, аж прийде батько.

— Щоб я чекав? Прокляття! Вони будуть тут за п'ять хвилин. Швидше ховай мене, а тоя тебе вб'ю.

Фортунато йому відповів з великою холодно-кровністю:

— Твоя рушниця вилідувана і нема вже набоїв у твоїм поясі.

— Я маю стилет.

— Але чи ти так швидко бігаєш як я?

Він зробив скок і опинився поза засягом.

— Ти не син Матео Фальконе. Дозволиш мене заарештувати перед своїм демом?

Хлопець був заскочений.

— Що ти мені даси як я тебе сховаю? — сказав він наближаючись.

Бандит попорпався у своїй кишені зі шкіри, яка висіла в нього на поясі і знятий звідти п'ятифранкову монету, яка без сумніву, була зарезервована, щоб купити пороху. Фортунато усміхнувся як побачив срібну монету. Він її скопив і сказав до Джіянетто:

— Не бійся нічого.

Відразу зробив велику діру в кописі сіна перед хатою. Джіянетто скулився і хлопець його закрив у такий спосіб, щоб йому залишили трохи повітря для віддиху, але щоб не було підозріння, що в сіні ховається холовік. Додумався навіть до досить дотепної штучки дикуна. Пішов взяти кішку з котенятами і поклав їх на копиці ціна, щоб виглядало наче воно не було недавно зрушене. Потім завваживши сліди крові на стежці біля хати, прикрив їх уважно порохом і, це зробивши, знову ліг на сонці з найбільшим спокоєм.

За декілька хвилин шість чоловіків у бронзових уніформах із жовтими ковнірами, під командою адьютанта були перед дверми Матео. Цей адьютант був в деякій мірі родич Фальконе. Він називався Тіодоро Гамба: це був активний чоловік і його дуже боялися бандити, яких він уже багато зловив.

— Добриден, малий кузене, як же ти виріс! Чи ти бачив чоловіка, що недавно проходив?

— О! Я ще не є такий великий як ви, мій кузене, відповів хлопець з глупим виглядом.

— Ще виростеш. Але чи ти не бачив прохожого, скажи мені?

— Чи я бачив прохожого?

— Так, чоловіка в гострій шапці з чорного оксаміну і в куртці, вишиваній червоним і жовтим?

— Чоловіка в гострій шапці і в куртці вишиваний червоним і жовтим?

— Так, швидко відповідай і не повторюй моїх питань.

— Вранці пан отець переїхав попри наші двері на своєму коні П'єро. Він мене спітав як мається батько і я йому відповів...

— А, малий шибенику, не виробляй збитків! Кажи мені скоро, куди пішов Джіянетто, бо ж це його ми шукаєм і я певний, що він пройшов цією стежкою.

— Хто знає?

— Хто знає? Я знаю, що ти його бачив.

— Чи можна бачити прохожих, як спіте?

— Ти не спав, збиточнику, вистріли з рушниці тебе збудили.

— Ви думаете, кузене, що ваші рушниці роблять стільки гуку? Стрільба мого батька робить далеко більше.

— Який дідко тебе помішав, клятий драбуго! Я цілком певний, що ти бачив Джіянетто. Може саме ти його сховав. Отож, товарищи, увійдіть у хату й подивітесь чи наш чоловік там. Він ішов тільки на одній лапі і мав занадто сенсус, шельма, щоб пробувати осягнути макі шкутьльгаючи. Зрештою сліди крові тут зупиняються.

— А що скаже тато? — питав Фортунато, підсміхаючись, — що він скаже, коли довідається, що ви увійшли в хату як його не було?

— Шибенику! — крикнув адьютант Гамба, хапаючи його за вухо? — Чи ти знаєш, що це тільки від мене залежить, щоб ти змінив тон? Може як тобі дадуть двадцять ударів плоским палашем ти врешті заговориш.

Фортунато дальше підсміхався:

— Мій батько — Матео Фальконе! — сказав з притиском.

— Ти знаєш добре, малий шибенику, що я можу тебе відвести до Корте або до Бастії? Я примушу тебе спати у г'язніці, на соломі, з кайданами на ногах і я накажу тебе гільтонувати, якщо ти не скажеш, де є Джіянетто Санпієро.

Хлопець пирскнув сміхом на цю смішну погрозу. Він повторив:

— Мій батько — Матео Фальконе.

— Адьютанте, сказав потихо один із вольтижерів, не зачіпаймося з Матео.

Гамба виглядав заклопотаний. Він розмовляв пошелки з вояками, які вже оглянули цілу хату. Це не була дуже довга справа, бо хата корсіканця це ж тільки одна квадратова кімната. Умеблювання зложене зі стола, лавок, куфрів і знайддя для полювання та господарства. Під час розмови Фортунато пестив свою кішку і, здавалось, злорадно тішився змішанням вольтижерів і свого кузена.

Один вояк наблизився до копиці сіна. Він побачив кішку, і недбало пропхав багнет у сіно здвигуючи раменами наче б відчував, що ця остережність смішна. Нічого не ворохнулося, а обличчя хлопчика не зрадило найменшого хвильовання.

Адьютант і його група післали себе до дідька, вони вже поважно дивилися в бік рівнини, наче рішені вернутися звідкіль прийшли. Тоді адьютант переконавшись, що погрози не роблять ніякого враження на сина Фальконе, зробив останню спробу, застосувавши можливість ласки й подарунків.

— Малий кузене, — сказав він, — ти мені виглядаєш на дуже жвазого зуха! Ти далеко заїдеш. Але ти граєш у погану гру зі мною, і якщо б

я не боявся зробити прикрусти моєму кузенові Матео, хай чорт мене побере! — я взяв би тебе з собою.

— Ба!

— Але коли мій кузен прийде, я йому розкажу цілу справу, і, за кару, що ти брехав, він дасть тобі різок аж до крові.

— Звідки знаєш?

— Ти побачиш... Але слухай... будь добрий хлопець і я тобі щось подарую.

— Я, мій кузене, дам вам пересторогу: якщо ви відтягатимете дальше, цей Джіянетто буде в макі.

Адъютант витягнув з кишени срібний годинник, вартий добрих десяти таліярів, і завваживши, що очі малого Фортунато заблищають, він йому сказав держачи годинник за кінець сталевого ланцюжка:

— Шельмо! ти матимеш такий годинник завішений на шнір і ти походжатимеш вулицями Порто Веччіо, гордий як павич, а як люди тебе питатимуть: "Котра година?" — ти їм скажеш: Подивіться на мій годинник.

— Як я буду великий, мій дядько капрал дасть мені годинника.

— Так, але син твого дядька вже його має... не такий гарний як це, справді... Однаке він молодіший як ти.

Дитина зідхнула.

— Ну що ж, хочеш ти цей годинник, малий кузине?

Фортунато, зиркаючи на годинник краєм ока, подобав на кота, якому дають ціле курча. Та він відчував, що з нього кляпти, не смів по нього посягнути і час від часу відвертав очі, щоб себе не наразити на спокусу, але коли облизував губи, то видно було, що він хотів сказати до свого добродія: "Який твій жарт жорстокий!"

Тим часом адъютант Гамба в добрій вірі пропонував свій годинник. Але Фортунато не витягав руки. Він йому таки сказав із гірким усміхом:

— Чого ж ви собі з мене кплите?

— На Бога, я собі не кпллю! Скажи мені тільки, де є Джіянетто і цей годинник буде твій.

Фортунато дозволив вихопитися усмішці недовір'я, і, вп'яливши свої чорні очі в адъютантові, намагався там прочитати довір'я, яке він повинен мати до його слів.

— Щоб я стратив свій нараменник, — викрикнув адъютант, — якщо я не дам тобі годинника на цій умові! Товариши є свідками, я не можу цього відкликати.

Так говорячи, він ввесь час наближав годинник, так що він майже дотикав бліду щоку хлопчини. Фортунато виявляв на своїм обличчі змагання, яке розгравали в його душі жадоба і респект гостинності. Тим часом годинник хитався, обертається, і кілька разів йому вдарив по кінці носа. Врешто, поволі праґа рука хлопця піднеслася в напрямі годинника: кінцями пальців його діткнув, і годинник оперся цілий на руці, все ж таки адъютант не пустив ланцюжка... Щит був блакитний... коробка новочілірувана..., на сонці він видавався ввесь з всією... Спокуса була завелика.

Фортунато підніс також свою ліву руку і вказав великим пальцем, поза своє рам'я на копицю

сіна, на яку він опирається плечима. Адъютант його відразу зрозумів. Він пустив кінець ланцюжка. Фортунато почувся єдиним власником годинника. Він піднісся зі звінністю сленя і відсунувся на десять кроків від копиці, яку вольтижери взялися відразу перевертати.

Сіно заворушилося і звідти виліз закривавлений чоловік зі стилетом у руці, але як він пробував звестися на ноги, його розятрана рана не дала йому вдергатися навстоючки. Він упав. Адъютант кинувся на нього і вирвав в нього стилет. Відразу його міцно зв'язано, не зважаючи на опір.

Джіянетто лігши на землю й лежачи як в'язка

ІЗ ЗВЕРНЕННЯ КОМІСІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ СКВУ

У СПРАВІ ВІДЗНАЧУВАННЯ "ДНЯ СОЛІДАРНОСТИ З УКРАЇНСЬКИМИ ПОЛІТИЧНИМИ В'ЯЗНЯМИ В ССР"

Від 1976 року політичні в'язні в ССР відзначають ГОЛОДІВКОЮ кожного року 12 січня, "День українського політичного в'язня".

З України продістаються тривожні вістки про постійні переслідування, арешти та безправні засуди українців...

Виконуючи рішення 3-го СКВУ, щоб день 12 січня кожного року, відзначувати як день солідарності з українськими політичними в'язнями в ССР, Комісія Прав Людини СКВУ закликає українську громаду:

1. Зорганізувати масову акцію висилання телеграм або листів в обороні українських політичних в'язнів до Комісії Прав Людини — Об'єднаних Націй у Женеві на адресу:

United Nations, Human Rights Commission
Palais des Nations
1211 Geneva 10, Switzerland

та до громадських і політичних чинників своєї країни поселення.

2. Дати фінансову допомогу для підготовки акції Закордонного Представництва Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод під проводом генерала Петра Григоренка та Леоніда Плюща на чергову конференцію для перевірки Гельсінкських Угод, яка відбудеться у липні, 1980 р. у Мадріді. Гроші від переказі висилати на адресу:

Ukrainian Helsinki Group
P. O. Box 770, Cooper Station
New York, N. Y. 10003, USA

3. Провести в день солідарності голодівку.
4. Пояснити в чужому довкіллі причини і форми відзначування дня солідарності.

Комісія Прав Людини СКВУ

ріща, повернув голову в напрямі Фортунато, який наблизився.

— Ти... син! — сказав він більше з погордюєю як зі злістю.

Хлопець йому кинув срібну монету, яку він від нього дістав, відчуваючи, що перестав її заслуговувати, але вигнанець не дав виду, що звернув увагу на цей рух. Він сказав з великою холодно-кровністю адъютантові:

— Мій дорогий Гамба, я не можу йти, ви мусітимете мене нести до міста.

— Ти біг недавно скоріше за серну, — відтяв жорстокий переможець, — але будь спокійний: я такий вдоволений, що тебе гловив, що я тебе понесу мілю на своїх плечах не змучившись. Зрештою, мій товариш, ми зробимо тобі ноші з галуззя і твоого плаща, а на фермі Кресполі дістанимо коні.

— Добре, сказав арештант, ви покладіть трохи соломи на ці ноші, щоб мені було вигідніше.

Під час того як вольтижери займалися одні приготовленням своєрідних нош із галуззя каштану, інші перев'язанням рані Джіянетто, Матео Фальконе й його жінка з'явилися раптом на закруті стежки, яка провадила з макі. Жінка йшла спереду, зовсім зігнена під тягарем величезного мішка каштанів, тоді як її чоловік, напушившись, не ніс нічого, крім рушниці в одній руці, заклавши другу за пояс через рам'я, бо це негідне чоловіка носити інші тягарі як зброю.

Побачивши вояків, перша думка Матео була, що вони прийшли його арештувати. Але чому така думка? Хіба Матео мав яку колотнечу з правом? Ні. Він тішився доброю опінією. Це була, як казалось, спеціально добра репутація, але він був корсіканець і верховинець, а є мало корсіканських верховинців, які добре провірюючи свою пам'ять, не знайдуть там кілька грішків, таких як вистріли з рушниці, удари стилетом та інші дрібниці. Матео мав чистішу соєсть ніж інші, бо вже понад десять років він не спрямовував своєї рушниці проти людини, але все ж таки він був обережний і приняв добру оборонну поставу на випадок потреби.

— Жінко, — сказав він Джіюзеппі, — поклади свій мішок і будь готова.

Вона відразу послухала. Він дав їй рушницю, яку мав на рамені і яка могла б йому заважати, взяв цю, яку мав у руці і, зближаючись поволі в напрямі хати, повз дереву, які росли край дороги, був готовий на найменший доказ ворожнечі кинутися за найгрубіший пекъ, звідки міг би стріляти. Жінка йшла йому по п'ятах, держачи його другу рушницю й ладівницю. Заняттям доброї дружини в випадку бійки є наладовувати зброю свого чоловіка.

Адъютант був дуже в клопоті побачивши Матео, що так зближався, розмірнями кроками, з рушницею спереду, з пальцями на гачку.

Якщо випадково, думав еїн, Матео був би родичем Джіянетто, або якщо б він був його приятелем і хотів би його оборонити, клочча з цих двох рушницю напевно лстітиме на нас, і якщо він мене бачив, не допоможе споріднення.

У цім збентеженні він узяв групу відважніших і почав зближатися сам до Матео, щоб йому дати

звіт, як старий знайомий. Але короткий відтинок, який ділив його від Матео, видався йому страшенно довгим.

— Гей, га! Мій старий товариш, як ся маєш, мій бравий? Це я, Гамба, твій кузен!

Матео, не відповівши ні слова, задержався і спокійно підніс дуло своєї рушниці, так що воно було направлене в небо в моменті як адъютант підійшов до нього.

— Добрідень, брате, — сказав адъютант, простираючи йому руку. — Довго тебе не бачив.

— Добрідень, брате.

— Я прийшов, щоб тобі сказати добридень, ідути до моєї кузини Пепи. Ми відбули довгу дорогоу сьогодні, але не смімо нарікати на втому, бо ми зловили славну здобич. Ми щойно цапнули Джіянетто Сапієро.

— Слава Богу! — крикнула Джіюзеппа. Він нам украв дійну козу микулого тижня.

Ці слова втішили Гамбу.

— Бідний дідько, — сказав Матео, — він був голодний.

— Драбуга боронився, як лев — продовжував адъютант дещо зажурений. — Він мені вбив одного з моїх волтижерів і не досить цього, він зломив рам'я капралу Шардонові, але нема челикої шкоди, це був француз*)... Врешті він так добре сковався, що ніякий біс не зміг би його відкрити. Без допомоги моого малого кузена Фортунато, я його ніколи не зміг би знайти.

— Фортунато! — крикнув Матео.

— Фортунато! — повторила Джіюзеппа.

— Так, цей Джіянетто сховався в копіці сіна он там, але мій малий кузен мені показав поганця. Отже я скажу його дядькові капралу, щоб він йому післав гарний подарунок за його клоп'ї. І його ім'я і твоє буде в репорті, який я пішлю генеральному адвокатові.

— Прокляття! — сказав потихо Матео.

Як вони підійшли, Джіянетто вже лежав на носилках, готовий до відходу. Побачивши Матео в товаристві Гамби, він усміхувся дивним усміхом. тоді повертаючи очі на двері хати, він плюнув на поріг, кажучи:

— Дім зрадника!

Не було чоловіка, хіба той, що хотів згинути, який посмів би сказати слово "зрадник" на Фальконе. Добрий удар стилетом, якого не треба б повторювати, був би відразу заплатою за образу. Але тепер Матео тільки підніс пригноблено руку до чола.

Фортунато ввійшов у хату як лише побачив, що надійшов батько. Він з'явився зараз із дзбанком молока, яке він подав зі спущеними очима Джіянетто.

— Подальше від мене! — крикнув ув'язнений громовим голосом.

Опісля, звертаючись до одного з волтижерів:

— Товариш, дай мені напітися, — сказав.

Бояк узяв свою тику в руки і бандит напився води від чоловіка, з яким він недавно перестрі-.

*) Корсика належить до Франції, але населення там італійське. — (М. Г.).

лювався. Потім він попросив, щоб йому зв'язали руки так, щоб він міг схрестити на грудях, замість мати іх схрещеними за плечима.

— Я люблю, — сказав рін, — лягти вигідно.

Поспішили його задовільнити, після чого адьютант дав сигнал до відходу, сказав бувай до Матео, який йому не відповів, і відійшли прискореним кроком у напрямку рівнини.

Минуло з десять хвилин, поки Матео відчинив рот. Хлопець дивився неспокійним оком на матір, то на батька, який підпирався на рушницю, його розглядав з виглядом сконцентрованої злости.

— Ти гарно починаєш! — сказав вкінці Матео спокійним голосом, але страшним для того, хто знав цю людину.

— Мій тату! — викрикнув хлопець зі слізми в очах, наче хотів кинутися до його ніг.

Але Матео йому крикнув:

— Подальше від мене!

Хлопець шльохаючи, непорушно зупинився на кілька кроків від батька.

Надійшла Джюзеппа. Вона завважила кінець ланцюжка годинника, який вилазив з-за сорочки Фортунато.

— Хто тобі дав цей годинник? — запитала вона гострим тоном.

— Мій кузен адьютант.

Фальконе схопив годинник і кинувши його з силою на камінь розбив його на тисячу кусків.

— Жінко, спітай він, — ця дитина моя?

Темні щоки Джюзеппи стали з червоних цеглястими.

— Що ти кажеш, Матео! І чи добре знаєш до кого ти говориш?

— Ото ж ця дитина перша зі свого роду вчинила зраду.

Шльохання і загикування Фортунато подвоїлись, а Фальконе держав свій погляд рися ввесь час на ньому. Вкінці вдарив об землю прикладом рушниці, тоді її закинув на плече і завернув на стежку до макі, наказавши Фортунато йти за ним. Хлопець послухав.

Джюзеппа побігла за Матео і зловила його за руку.

— Це твій син, — сказала йому третячим голосом, вп'яливши свої чорні очі в очі свого чоловіка, якби хотіла прочитати, що діється в його душі.

— Залиш мене, — відповів Матео. — Я його батько.

Джюзеппа обняла сина й увійшла плачуши в хатину. Вона прилякла перед образом Мадонни і гаряче молилася. Тим часом Фальконе зробив яких двісті кроків по стежці і задержався у малій провалині, куди він зійшов. Він попробував землю прикладом рушниці і побачив, що вона м'яка й легка до копання. Околиця йому видалася відповідною для його заміру.

— Фортунато йди за цей великий камінь.

Хлопець вчинив, що йому наказано, тоді приляк.

— Відмовляй молитви.

— Тату, тату, не вбивай мене!

— Відмовляй молитви, — повторив Матео жахливим голосом.

Хлопець, белькочучи й шльохаючи, проказав Отче наш і Вірую. Батько сильним голосом відповідав "Амінь" на кінці кожної молитви.

— Це всі молитви, які ти знаєш?

— Тату, я ще знаю Аве Марія і літанію, яку тітка мене навчила.

— Вона досить довга, неважко.

Хлопець почав літанію вигаслим голосом.

— Ти скінчив?

— О мій тату, помилуй! Прости мені! Я більше цього не зроблю! Я так проситиму моого кузена капрала, щоб він помилував Джіянетто!

Він ще говорив, Матео наладував свою рушницю і прикладши до щоки, сказав:

— Хай Бог тобі простить!

Хлопець в безнадії зробив зусилля, щоб піднятись і обняти батькові коліна, але не встиг. Матео вистрілив і Фортунато влав на місці мертвим.

Навіть не глянувши на його труп. Матео повернувся стежкою додому, щоб взяти лопату й поховати сина. Він зробив ледве кілька кроків, як зустрів Джюзеппу, яка прибігла налякано вістрілом.

— Що ти зробив? — крикнула вона.

— Справедливість.

— Де він?

— У проваллі. Я йду його поховати. Він умер християнином, я йому наказав проказувати Службу Божу. Скажи зятеві Тіодоро Біянчі йти жити з нами.

З французької мови переклала

Mira Гармаш

БОРИС ОЛЕКСАНДРІВ-ГРИБІНСЬКИЙ

Ділимося з читачами сумною вісткою про те, що в п'ятницю вечором, 21-го грудня 1979 року, згинув у нещасливому випадку відомий український поет і письменник Борис Олександрович — кол. співробітник і член редакційної колегії журналу "Нові дні".

Борис Олександрович народився 1921 року на наддніпрянській Україні. Вчився в Київському педагогічному інституті, а в Канаді закінчив славістичний та бібліотекарський вілдділи Оттавського університету. Видав три збірки поезій: "Мої дні" (1946), "Туга за сончем" (1967) і "Колокруг" (1972), а також дві збірки прози: "Свирід Ломачка в Канаді" (1951) та "Любов до близького" (1961). З 1948 р. жив і працював у Торонто.

Родині й друзям бл. п. Бориса Олександрова-Грибінського висловлюємо наше глибоке співчуття.

Редакція

ЛІРИКА АМАДО НЕРВО

Від Редакції: Недавно минуло шістдесят років від смерті одного з найвизначніших поетів Латинської Америки — Амадо Нерво. Наш співробітник Ігор Качуровський ознайомить Вас із його творчістю. Всі переклади — автора статті.

**

Вчитайтесь в цю строфу:

Я мчав твоїм конем...

Вся велич степу,
Незаймана, розкрилася, коли кінь,
Втікаючи, копитив далечінь
І ніс мене, немов колись Мазепу...

Якби не впровідна репліка редакції, кожен би подумав: "Кому з українських поетів належать ці рядки?" А належать вони поетові не українському, а мексиканському. Італійська літературна енциклопедія *Bompiani* подає, що справжнє ім'я поета Хосе Амадо, але сам поет, ув автобіографічних нотатках, запевняв, що Амадо Нерво це не псевдонім, а справжнє ім'я і прізвище.

У згаданій енциклопедії сказано, що "Нерво поділяє з Рубеном Даріо славу бути одним із найбільш читаних і обожнюваних поетів-модерністів". Додамо: в еспаномовному світі. Щодо нашої батьківщини, то там Рубена Даріо знають при наймені колеги-літератори. Навіть збірочка поганеньких перекладів його творів кілька років тому вийшла в Києві: натомість Амадо Нерво, мабуть, і для любителів поезії — *terra incognita*. А однак, одно з еспаномовних видавництв світового різня — Ель Атенео в Буенос-Айресі — випустило книгу поезій Амадо Нерво в серії "Незабутні класики", куди увійшли перед тим драматоги грецькі й еспанські. "Тисяча й одна ніч". "Божествenna комедія". "Декамерон". "Доч Кіхот", твори Кеведо. Рабле, Мольєра, Золя, Едгара По, Анатоля Франса... Усі ці імена й назви, безперечно, відомі українському читачеві, і тому, можливо, дехто здивується: "Яким чином, мовляв, потрапив до цього товариства якийсь Амадо, про якого я зроду не чув?"

Для людини, обізнаної із еспанською та латиноамериканською літературою, Амадо Нерво із ряду "незабутніх класиків" аж ніяк не випадає. Чому ж його не знають у нас? Бо слава річ химерна, і письменник, знаний і шанований в одній країні, може часом липитися ледве відомим у іншій.

Наведу два приклади. Суперником Чехова й Достоєвського щодо популярності на Заході є, чи був донедавна, Меджковський, котрого на його батьківщині дехто взагалі намагається викинути з письменства. (Шкловський писав, що не "явище глибоко не літературне..."). Або Шевченко. Чи багато знають його у Західному світі?

Так і з Амадо Нерво. Хоч його дотепер ми й не знали, але це не перешкоджає йому бути одним із найбільших поетів кінця минулого початку нашого сторіччя.

Більше того. Існує багато ниток, котрі луčать творчість цього мексиканського лірика із тим культурним комплексом, в якому формується наше естетичне світосприймання: із творчістю київських неоклясиків, лірикою французьких парнасців, німецьким "югенштілем".

С така галузь екзотичної поезії, що її можна назвати "лірика дорожніх вражень". Мандрівник фіксує те, що бачить, застосовується над тим, що привернуло його увагу, зчаста відкриваючи в речах несподівані риси, непомічені доти деталі чи особливості (за шопенгауерівським принципом: дещифрувати чуже обличчя може лише той, хто йому цілковито чужий).

Звісно, можливі випадки, коли мандрівник бачить не те, що є насправді, а те, що йому веліли — як це помічаємо у віршуваних чи прозових репортажах радянських літературних туристів. Або ж автор споглядає не красу незнаних доти див, а лише себе на їхньому тлі: мовляв, читайте і заздріть!

Дорожня лірика Амадо Нерво вільна і від політичних тенденцій, і від "ячеських" претенсій. Вона нагадує таких російських поетів Срібного віку, як Бунін і Волошин, а з українських — кримські сонети Зерова (у двадцятих роках Крим і Кавказ були для українля такою самою екзотикою, як на межі сторіч Лондон для мексиканця).

Ось одна з дорожніх поезій Амадо Нерво:

ОТЧЕНАШ

За душу короля Людвіга Баварського. На місці його відходу. Замок Берг (Королівство Баварське).

Людвіг Другий, як стрів нездоланні
І глибоко-болючі бажання,
Що їм ради в житті не даси, —
Тут земне докінчив царювання.

Отче наш, що на небі єси...

Тут, де парк, і лямпадка, й розп'яття, —
Скрито спогад. На сзеро, гаттю,
Сходить ніч у серпанку роси.
Тільки спомини — дальнє багаття.

Отче наш, що на небі єси...

Хвилі озера плещуть, неєпинні,
Мре у хащі зелене одіння
І оголює смертью ліси.
Сум і смуток глибокі... глибинні...

Отче наш, що на небі єси...

Дивних прагнень сердечний королю,
Як ніхто не відчув твого болю
І безсоння в непевні часи, —
Трапив ти лікарям у неволю.
 Отче наш, що на небі єси...

З твого мозку був світич всесильний,
Німб од нього зайнявся надчільний,
Та ретельні могил голоси
Загули: :Віттельсьбах — божевільний!"
 Отче наш, що на небі єси...

Лише в Вагнері стрінув ти друга,
В кім душа — океану потуга,
А життя твоє, спрагле краси,
Це була його музики туга.

 Отче наш, що на небі єси,
 Нехай святиться ім'я твоє,
 Нехай прийде царство твоє...

Цей урочисто-молитовний настрій і ця піднесеність ліричного смутку нагадують мені "Гімн" Словацького.

Щодо форми, то намагання сполучити віршований текст із текстом молитви доводилося спостерігати в західноукраїнських поетів католицького напрямку.

А постать останнього баварського короля Людвіга Другого Віттельсьбаха притягає до себе кожного, хто прочитає про його трагічну й романтичну історію, про його загадкову, так і не з'ясовану смерть... Тож не могла вона лишитися поза увагою і поета з далекого тихо-океанського узбережжя Мексики (Амадо Нерво народився у маленькому місті Телік на березі Тихого океану), коли той відвідав Баварію...

Як правило, в державах Латинської Америки поштовхом до активного прилуччення їх до загального західноєвропейського літературного процесу була поява модернізму в другій половині минулого сторіччя. Перед тим кожна з тих держав мала літературу лише для власного вживання. Одним із небагатьох винятків було Мексіко, де існувала кількасторічна літературна традиція (початок мексиканської літератури датують звичайно 1519 роком — саме тоді написані перші "Листи" Ернана Кортеса). За часів свого колоніального існування Мексіко, яке, до речі, звали тоді Новою Еспанією, дало такого близкучого представника Золотого ріку еспанської драматургії, як Аляркон (правда, творчість його належить до письменства метрополії), та представницю любовної жіночої лірики на імення Сор Хуана Інес де ля Крус. Сор означає "сестра", "черниця". Як же так? — черниця — і раптом любовна лірика? А справа в тому, що поетеса пішла в монастир наслідком нещасливого кохання.

Саме творчості Хуани Інес де ля Крус присвятив чимало дослідження Амадо Нерво. Писав він і фікційну прозу — в дусі Едгара По. Але славу він здобув своєю лірикою.

Звичайно — у щоденій розмові — говорячи про літературу якогось народу, ми вживаємо дво-або тричленні формули, часом ставлячи поруч

двох або трьох письменників лише на основі їхнього значення (наприклад, Шевченко і Франко), принадлежності до однієї літературної доби (Пушкін і Лермонтов), до одного, спільногого стилю (Міцкевич, Словацький, Красинський), або також і на підставі їхньої схожості та приязні (Байрон і Шеллі). Зупиняючись на поезії Латинської Америки, звичайно кажемо: Рубен Даріо і Амадо Нерво. Але в цій двочленній формулі, так само, як у попередній (Байрон і Шеллі), об'єднуються всі можливості інших щойнозгаданих: Рубен Даріо і Амадо Нерво і однаково важать в історії латиноамериканського письменства, і належать до тієї самої доби, і мали подібні мистецькі смаки, і лучила їх особиста дружба...

Що ж було спільногого в їхній творчості?

Перше. Предилекція до позитивно-естетичного матеріалу: вони брали за предмет поезії речі гарні самі з себе. Пояснюю це прикладом. Ось одна поезія Амадо Нерво:

СТАРА ПРИСПІВКА:

Хто ця панна-красуня з її співом болючим,
Смоляною косою, білим тілом русалки?

— Це лише місячні скалки у потоці співучим,
Це лише місячні скалки...

Хто гукав моє ймення ув оселі на стежі?

Уночі мене кликав і з тремтінням відходив?
— Це лише вітру зідхання, що ридає на вежі,
Вітровий лише подув...

Хто, скажи, той архангел, що обувглює крила
Йому промінь Господній в надвечірні години?

— Це проходять хмарини крізь далінь небосхилу,
Придивись: то хмарини!

Хто змочив діядему — Боже! — кинув у воду?...
Сипле дощ діямантів на блакить оксамиту?

— То ти бачиш відбиту глибочінь небозводу,
У потоці відбиту...

Тож краса — так виходить — це лише привид,
що надить.

Боже! Ти тільки певний, лише на тебе надія.
Де ж найду тебе: в небі, на землі чи в собі я?

— Крапелиночка мрії крізь безодні провадить,
Крапелиночка мрії...

Вистачає порівняти з цією поезією, наприклад, "Сонатіну" Рубена Даріо (укр. переклад автора статті в кн. "Пісня про білій парус"), щоб перевіритися в глибинній подібності: ніби писала та сама рука...

Друга спільна риса Рубена Даріо та Амадо Нерво та, що вони обидва, за прикладом пionera модернізму в латиноамериканських літературах, Хосе Асунсіона Сільви, впроваджують в еспаномовну, традиційно-силябічну поезію силяботонічні розміпи. Так, і молитва про Людвіга Другого Амадо Нерво і "Стара приспівка" написані анапестом. А в Рубена Даріо "Тріумфальний марш" і "Леда" писані амфібрахієм, "Сонатіна" — анапестом.

Третє — культ Франції (зрештою, загальнопопулярний у тодішньому еспаномовному світі). У Рубена Даріо — прозові наслідування мініатюр Катюля Мендеса, поезія, присвячена Сірано де Бержераку, сонет "Леконт де Ліль" (між іншим, існують аж два українські переклади цього сонета — Михайла Литвинця та Ярослава Харчуна).

В Амадо Нерво — сонети, присвячені Полеві Верлену, Хосе Марії Ередіа.

Імена Леконт де Ліль та Ередіа свідчать про близькість обох майстрів латиноамериканської поезії до парнасизму, а одночас ці імена нагадують нам програмовий сонет Миколи Зероза, для якого французькі парнасці також були еталоном поетичної творчості:

Леконт де Діль, Хосе Ередіа,
Парнасських зір незахідне сузір'я...
Зведуть тебе на справжнє верхогір'я...

Спільне в Рубена Даріо та Амадо Нерво і те, що вони приділяли увагу в своїх віршах американським індійцям. Даріо — інкам, Нерво — нащадкам ацтеків...

Спільне також звернення до постаті середньовічного християнського містника Франческа з Ассізі. У Рубена Даріо це загальновідомі, хрестоматійні, "Вовчі мотиви", в Амадо Нерво — менш відома, але філософсько-глибша "Сестра-вода".

"Вовчі мотиви" переклав на українську мову Михайло Литвинець — читач знайде їх у збірці "Рубен Даріо. Вибране", де ця річ чомусь з'їгурує під назвою "Ніби про вовка".

Із "Сестри-води" я переклав один уривок. (Інші присвячені водам підземним і надземним, гравові, снігу — усім втіленням і формам, що в них є ця стихія):

ТУМАН

Туман — це сонна mrія, це сірість вод зникома.
Та справжня суть туману хіба тобі відома?
Туман — це сонна mrія води, що в намаганні
Тілесності позбутись — ліплює сни туманні.
Мов чарівна намітка усе обволікає,
Матерія брутальна під нею заникає.
Ta вежа — тільки привид, застиглій в порожнечі,
І привидами в білім усі зробились речі.
Там десь ішла людина спокійною хodoю,
А стала враз сильветом, примараю блідою.
Туман — це сонна mrія, це сірість вод зникома...
Та справжня суть туману хіба тобі відома,
Туману, що чекає, коли світанок гляне?
— Тож возвеличмо Бога, о брате мій, тумане!

Не можна проминути і пессімізму Амадо Нерво. Це також спільна риса із Рубеном Даріо, що дав світовому письменству такий шедевр, як "Фатальне".

НЕ ЗАБУДЬТЕ
ВІДНОВИТИ
ПЕРЕДПЛАТУ
СВОЄЧАСНО!

АМАДО НЕРВО: ДО КЕМПІСА

Вже стільки років прагну пустині,
Вже стільки років жити несила,
З гіркого смутку слабую нині,
І твоя книга в тім завинила.

Раніш любив я кожну істоту,
Світло і море, і лан безкрай.
Але ти мовиш, що все марнота,
Що все загине, що все вмирає.

Спраглі цілунку губи жіночі,
Було, цілу, палкий коханий,
Русяви коси й великі очі —
Не мавши й гадки, що це зів'яне.

Але, як твердять یчені глибокі,
Що ти цитуєш в своєму творі,
Люди проходять, мов оболоки.
Або мов тіні й вітрила в морі.

Тепер земного я унішаю
Радощів жодних в душі нужденній.
І, взявши книгу твою, блукаю
У пітьмі ночі непроникненній.

Блідий аскете, сину пустині,
О Кемпіс, Кемпіс, як зле зі мною.
З гіркого смутку слабую нині —
І твоя книга тему виною.

Варто звернути увагу на силябічний, зовсім як у Шевченка, розмір поезії. Згадаймо:

Собор Мазели сяє — біліє,
Батька-Богдана могила mrіє...

Пессімізм раннього Амадо Нерво не зумовлений якими-сь трагічними подіями в його житті. Почасти його можна пояснити вродженою мелянхолійністю вдачі, почасти впливами читаних книжок, зокрема Артура Шопенгауера. Але насувається думка: чи не був той пессімізм парапсихологічним відчуттям майбутньої трагедії його життя?

Ілюстрацією до книги "Світ як воля і уява" здається мені поезія "Красуня зі сплячого лісу":

— Це ж саме тут — псыд'ж мені, бабуню
Вельможна, — жде на лицаря красуня —
Царівна двісті літ у дивнім сні?

— Царівна із твоєї казки, друже,
Це я. Що ж дивишся? Стара я дуже,
Давно вже ждати нікого мені.

— Я ж плив до тебе по морях ридання,
Долав і гори, і річки без дна...
— Ах, лицарю, яке розчарування!...
Та не даремно ти зазнав страждання:
Вже в тебе, як і в мене, — сивина!

Ти в люстрі плеса б міг себе піznати?
О, лицарю, спізнивсь ти далебі.
Та можу я тобі сестрою стати,
Прилинь чолом до моого лона, брате:
Розважу тугу піснею тобі...

Сумною резигнацією, готовістю "відходу без вороття", як сказав би Рильський, віс від "Глоси" Амадо Нерво:

В сумирнім смутку бачу зірні шати.
Ніщо земне не вабить і не кличе.
Приходь! Пора в мандрівку вирушати
Крізь вечір загадково-тасмничий.

Дві речі я беру з собою нині:
Це забуття — наругу поховати,
І цю любов — вгорнути піdnі тіні.
Спочило море, наче велет синій.
В сумирнім смутку бачу зірні шати.

Страждав, трудився і блукав доволі,
Один з прочан. Та крізь шляхи і стрічі
Я бачив вказівки моєї долі,
Що виростали, наче квіти в полі.
І вже ніщо назад мене не кличе.

Мене твій присуд не лякає, Боже.
Ні славою, ні грішми не багатий,
В житті я знав лише муки зловорожі.
Який величний вечір і погожий!
Приходь: пора в мандрівку вирушати.

За нами зорі пильно-пильно стежать,
З-під вій промінних зазирають в вічі,
Немов велять сповісти, що належить,
І вирушати в путь — в ясне безмежжя —
Крізь вечір загадково-тасмничий.

Звернімо увагу на епітет "загадково-тасмничий" (в оригіналі "містеріозний").

"Містичний" та "містеріозний" це улюблени епітети Амадо Нерво. Навіть назва однієї з його ранніх збірок — "Містичне".

Коли ми вже зупинилися на назвах збірок, то варто звернути увагу, що назва іншої збірки, "Perlas negras", збігається з назвою циклу "Жемчуг черний" у Миколи Гумільова. На мою думку, цей випадковий збіг свідчить про приналежність обох поетів до того самого культурного комплексу.

На початку статті я згадав про близькість Амадо Нерво до німецького "югенштілю". Амадо Нервів "Фавн" здається, ось-ось затулить вуха від фальшивої ноти свого Фавненя (як на образі Франца фон Штукка), а його сирени — ніби виринули і зараз попливуть назад — на полотно Арнольда Бекліна...

Як я щойно висловив припущення, пессимізм Амадо Нерво міг бути парапсихологічним: страшним ударом для поета стала смерть його коханої дружини, з якою він прожив десять років. Спочатку здавалося, що, крім болю, йому нічого в житті вже не лишається:

Тобі мій біль, о Пане, віддаю:
Це все, що можу я принести на офіру.
Ти дав мені любов, любов велику, щиру,
Ta вкрадла смерть любов мою.

I, повний болем понад міру,
Його тобі, мій Пане, віддаю:
Це все, що можу я принести на офіру.

З роками біль ущух. Але чекання і сподівання довічного, безповортного відходу ставало дедалі жаданішим:

До Життя, перед смержом, я — з хвалою й вітанням:

Бо не йшло ти до мене і: марним сподіванням,
З незаслуженим болем, безпричинним
стражданням.

Бо в кінці моого шляху мені впало у вічі:
Долі власної сам я тільки й був будівничий.

Гіркоту і солодкість я спивав, — та не диво:
Сам вкладав бо я в речі мед і жовчність трійливу,
Посадивши троянди — мав трояндovі жнива.

...Правда, після буяння йде зима невідклична,
Але ж ти не казало, що весна буде вічна!

I хоч мав я стражденні довгі ночі кошмарні,
Та не чув обіцянок, щоб усі були гарні.
Мав натомість часами і священно-безхмарні.

Я кохав, був коханим, мав про сонце знаття...
Всі борги ти сплатило, ми є квити, Життя!

Між іншим, це той самий жанр ліричного підсумку життя, що його (жанр) ми маємо у відомому триптихові Шевченка "Доля", "Муз", "Слава".

Доводиться, однак, визнати, що після смерті дружини, Амадо Нерво ніколи вже не повернувся до тієї яскравості й свіжості образів, яку знаходимо в його ранніх речах: поезії його останніх років стають суто інтелектуальними, вони висловлюють вже не саме почуття, а лише думку про нього.

Міняється і характер Амадо-Нервівського містичизму: від християнської містики Святого Франціска (ліпше: Франческа) він простує на Схід: в його віршах з'являється постать базальтового Будди, а остання (чи передостання, не пригадую) з його збірок має характерну назву "Ставок лотосів" і є віршованим викладом містично-релігійної філософії індуїзму; у віршах Амадо Нерво з'являються індуїстські священні формули й терміни. Ось один із багатьох зразків:

КАЛЬПА

У вічностях — передували
Вже цьому світові вони —
Хто скаже, що не існували
I людства там — плянет сини?

I в них Гомери осіввали
Героїв першої війни,
I душу, аж до глибини,
Були Шекспіри, що пізнали.

Змія, що хвіст гризе сама,
Інертне коло, куля чорна,
Що все кружля, не знати як,
Чи приспівка самоповторна
Нудної пісні, прізви знак, —
Невже кінця тобі нема?

Тут знову напрошується паралеля — тільки вже не до Зерова, а до Ореста й Бердника: на початку сторіччя Нерво так само знайомив із світоглядом індуїзму читача еспаномовного, як знайомили із цим світоглядом читача українського у сороках роках Михайло Орест, у шестидесятих — Олесь Бердник.

НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРІЛУ

(Ненько моя, Ненько...)

(Продовження з попередніх чисел)

— Ни, не били. Мене — не били, від інших теж не чув, від наших. Взагалі, фізичні засоби — те вже пізніше прийшло, туди до 37-го. А з нами по-водилися по-людськи. Ну, скати, звичайно, не давали, приведуть з допиту, тільки ляжеш — знову на допит, а там слідчі змінюють один одного, а ти — не спи. Ну, сидів у сирому темному тюрпіді. Ночами крики в коридорі: "Процюайте, товариші, ведуть на розстріл!" — і чути гарчання мотора в гаражі і пострілі; глушили, значить, мотором стрілянину. Справді розстрілювали, чи для настрашки в'язнів — не зію. Та ні, розстрілювали, точно. От із записок, які примудрялися передавати, ми знали, що сидять з нами в тюрпіді сім'я Бондаренків: двоє братів-близнюків Василь і Борис, сестра Галя і їхній дядько, їм присудили створення КВУ — Комітету визволення України. Борисові й Василеві років по 23 було, студенти кооперативного інституту. Так Павлушков розповідав — вже після суду, коли в загальній камері сиділи, — мене перевели в тюрму на Лук'янівку, а він там у Липках в тюрпіді лишався, розповідав, що Бориса й Василя розстріляли: вночі почули вони їхні крики — "Процюайте, товариш!" — і потім мотор в гаражі, пострілі... Був такий шофер Стасик, полячок, і комендант Зимовський, — так подекупали, ніби вони розстріляють і одержують по 7 карбованців за голову... Ну, наган на стіл клади. Мене допитував спершу Брук, жахливий і відворотний тип, це про нього Дурдуківський казав, що він його гіпнотизує і він під його поглядом зовсім втраче волю й не здаєтіні думати, ні говорити, а тому все заздалегідь пише; ми, підсудні й слідчі, його за це Нестором-літописцем прозвали, Дурдуківського. Так цей Брук — потім він мене передав Правдіну, теж сволота не остання, — допитує мене і заходить ще слідчий, Гольдберг, здається, а на столі наган лежить — це з самого першого допиту так наган на стіл клали. І Гольдберг бере наган і пересипає патрони, на мене зиркає. А Брук йому — "Кинь, каже, встигнеться, від однієї з цих куль він нікуди не дінеться"... Ну, на розстріл мене водили. Вночі — "Збирайся, мерщій". І ведуть через темний сад, дуло нагана ззаду в спину, зупиняють — "Стій!" Потім знову ведуть, відчиняються двері, сходинки вниз, там світло — ну, отут і каюк, тут і застрелять. Виявляється, в інший тюрпід перевели...

Отак. Ще — не 37-й!

Про перші допити після арешту Борис Федорович згадує так:

— Спершу слідчий — перші три а чи чотири допити — тільки кричав, ляя вся і вимагав у чомусь зізнаватися, в ворожій діяльності. Я зни-

зував плечима і відповідав, що зізнаватися мені абсолютно ні в чому. І вже на п'ятий раз цей Брук, — отак я через стіл від нього сидів, — він через стіл до мене рвонувся, кулаком вперед, мало мені не в лиці, малс-мало не дістав, аж я відсахнувся, і як загорглас: "Сволота! А СУМ — знаєш?" Я йому потім сказав: коли б ви мене вдалили тоді, дотяглися б кулаком — я б вам тут-таки стільцем голову проламав... "СУМ, кричить, знаєш?" Ну, і все для мене прояснилось. Кажу йому — так це ж коли було; ми ж після 26-го року жодного разу не сходилися, три роки минуло! Яке там. І покотилося... Він мені одне щоразу товкмачив: "Нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна, це наше завдання — і воно буде виконане; якого не поставимо — перестріляємо!"

І покотилося. Матушевський чесно виклав слідству все, що було: вірш про Петлюру, молебень, листівки, антирадянські розмови на засіданнях — засідань було аж два, спроби навчитися володіти зброєю й придбати ї... Було, призвався, три роки тому.

Про зброю слід сказати детальніше. Вирішили, що членам організації слід уміти на всяк випадок володіти зброєю. Де ж її дістати і яка зброя? Виявилось, що в магазині можна придбати пістолетик, "монте-крісто", соліднішого ніде нічого не дістанеш. Що ж, хай буде — виїхати за місто, в лісок, постріляти в мішень. Заходилися збирати гроши — коптував він, "монте-крісто", 7 карбованців (щойно я записував цю суму 7 карбованців — збіг, стільки ж Стасик і комендант Зимозький одержували за розстріляну "голову"). Зібрали 3 карбованці 30 копійок — більше не нашкрябали, так і не купили зброї, а гроши десь поділися. Гроші віддавали Борисові Матушевському — от він і скарбник організації. Епізод цей дав привід оборонцеві Ратнеру, головному адвокатові на процесі СВУ, дотепно пожартувати щодо того, що, коли говорити про терор, до якого готувалися сумівці, то слід вживати слова "ТИРористи" — від слова "тир".

Читачу, я передчасно розкриваю карти? Обіцяв вибухи, стрілянину, трупи? І — не буде цього? Не буде — оскільки не було. Ні вибухів, ані трупів. А слідству й судові олі як їх кортіло, ані трохи не менше, ніж нам з Тобою, вихованним на Шерлок Голмсі, Мегре й Штірліці! Один би трупик, манюсенький — як би одразу засяяв процес усіма барвами!

Стривайте, а звідки взагалі взялися дані про терор? А від Колі Павлушкова, вони й узялися. От послухайте. І уважно слухайте, це захоплюю-

юча історія, в ній і вибухи, і трупи — мільйони трупів!

Газета "Ізвестія" від 21 березня 1930 року. Під загальною "шапкою" "Процес СВУ" — заголовок: "А в Києві — дядьки"... Пише А. Аграновський, жвавий і дотепний репортер.

"Павлушкиов поводиться "дуже непристойно". Київські дядьки — Єфремов і Дурдуківський — нервують, плем'я надто багато знає і надто детально розповідає. Як домочадець і Єфремівський нахлібник, Павлушкиов може перерахувати на пальцах, скільки разів бували у Єфремова в гостях отамани бандитських зграй. Павлушкиов може точно згадати, коли йому було дано директиву висаджувати в повітря мости. Це було в день одержання звістки про наступ "Тютюнника¹", може, нарешті, розповісти, кого з мільйона комуністів² він, як генеральний секретар СУМ (не втримається, підкresлив, як звучить, га? — Г. С.), мусив знущувати в першу чергу на випадок повстання".

²⁾ Незрозуміла штука. Панас Петрович Любченко в своїй блискучій промові вигукнув, що Єфремов мріяв про фашистську диктатуру з масовим винищеннем мільйонів комуністів. На це Єфремов з лави підсудних кинув репліку:

— Я сказав не мільйонів, а — мільйони. В залі це викликало вибух реготу. Сміячись і сам Єфремов. Борис Федорович чув ці слова на власні вуха і теж... сміячися. Природу сміху цього він так мені розтлумачити й не міг — не забагнув я, чому сміячися зал і Єфремов. І що означала ця дивовижна поправка Єфремова? Панас же Петрович підхолив її й тут-таки — теж під сміх залу — підрахував, що, оскільки на Україні комуністів лише 250 тисяч, то останні 750 тисяч на винищенні — безпартійні трударі... Мені весь цей казус сприймається як ідіотизм гравців у шашки, коли один веде гру за правилами атаки, а противник його грає в "піддавки".

Згодом уже в бесідах доаналізували ми з Борисом Федоровичем причину сміху. Зал реготався з фантасмагоричної безглуздості всієї справи, як і з обвинувачення в знищенні мільйонів, і Єфремов репліку свою кинув, виправлючи мільйони на мільйон, знущаючись, вже сміючись, щоб підкреслити абсурдність.

Там же через абзац:

"Реальна сила "СУМ" полягала в тому, що він готував кадри радянських шкідників на найвідповідальніші ділянки нашого будівництва. Про це Павлушкиов не говорить, про це ви не знайдете спеціального пункту в програмі СУМ, але це витікає з усього того, що ми візнали з допиту Павлушкиова..."

"СУМ була бойовою організацією, тому кожний її член повинен був вивчати військову справу. В разі потреби СУМ повинен був виступити, як окре-

¹⁾ Ой, Аграновський, чоловіче добрий, бреші — та не перебріхуй! Тютюнник — це рік 1921, плем'я Миколці всього 16 годочків, яку директиву, які висаджувати мости!

ма бойова одиниця" (могутній батальйон, як ми пам'ятаємо — шість багнетів — Г. С.).

Ще наводить А. Аграновський шматок допиту: "Тов. МИХАЙЛІК: — Єфремов дав згоду на затвердження пункту про терор?"

ПАВЛУШКОВ: — Так.

Тов. Михайлік питав: "Як ви кваліфікуєте тепер "СУМ"?"

Павлушкиов категорично відповідає: "СУМ" — це контрреволюційна бойова фашистська організація".

Це — загальні, так би мовити, постулати до теми терору. А ось пише наш давній вже знайомець, видатний радянський журналіст (до речі, есер, чому помилуваний радянською владою, не важко — чому, помилували — відробляй!) Д. Заславський, "Правда", 18 березня. Тут уже маємо деталі:

"Павлушкиов розповідає (знову зверніть, звергайте увагу: тільки розповідає, тільки — витікає з допиту, ані жодного тобі документика, і все — Коля розповідає! — Г. С.), що під час чистки студентів Єфремов дивувався, чому студенти не наважаться знищити (підкреслення мое — Г. С.) декілька осіб, що провадять чистку..."

Я перериваю Д. Заславського, але знову надам йому слово, вставлю сюди тільки свідчення про те саме з іншої газети — "Вісті", 1 березня:

"Нарешті, Єфремов просто звернувся до мене — слухай, Миколо, що ж думають собі чесні студенти! Невже спокійно погоджується з усією цією вакханалією або тихенько в своєму куточку чекають баранами, поки іх не потягнуть на різницю? Невже не стало тепер сміливих юнаків, щоб зібралися провчити (підкреслення мое — Г. С.) кількох найнахабніших шпиків із студентства... коли не зможуть добрatisя кудись повище, до всяких наркоманів, що заправляють цією наволочкою?"

Як вам цей діалог? Пригадайте, будь ласка, свідчення мого "свідка епохи" про репресії й доноси серед студентів. Як іще міг реагувати на "всю цю вакханалію" старий чесний вчений, український інтелігент? Правильно реагував. Треба "провчити" — влаштувати "темну" з лантухом на голову — це й ми з Тобою, читачу, студентами бувши, з підлопниками робили і, сподіваючись, діти наші теж від тієї традиції не зідмовляться!

Повертаю слово Д. Заславському:

"...ЩО ПРОВАДЯТЬ ЧИСТКУ.

Тов. ПРИХОДЬКО: — Чи можу я зробити висновок, що Єфремов наштовхував вас на терористичний акт?"

ПАВЛУШКОВ: — Для нього це було б бажано. На попередньому слідстві Павлушкиов заявляв трохи одвертіше:

"Єфремов сказав мені: "Невже нема юнаків, які знищили 6 (підкреслення мое — Г. С.) декількох нахабних студентів, якщо не можна обратися до наркомів?"

Бачили? Як легко й просто посилив ефект досвідчений "шакал пера" Д. Заславський! У м'яко-

тілих хохлацьких "Вістях" — "провчити". Слабо! Без тіні сумніву "правдист" замінює на "знищити" і викидає "шпиків" — і з'являється справжній заклик до різанини — знизу й до верхів. Вчися, мій читачу, якщо Тобі (Боже збави!) су дилося стати радянським журналістом!

І далі читаємо з насолодою Д. Заславського:

"Винувачений (Павлушкив — Г. С.) повідомляє, що на другий день після смерті Леніна Єфремов і Дурдуківський говорили, що було б корисно знищити 10-15 найвидатніших дієчів партії і таким чином розвалити партію, вважаючи, що смерть Леніна дуже піджожий момент для здійснення терористичних актів. Це питання обговорювалося також і на засіданні п'ятірки "СУМ"³⁾. Три члени цієї п'ятірки вважали, що терористичні акти повинні бути спрямовані проти видатних діячів, а два, в тому числі — Павлушкив, — що вбивати кожного комуніста є досягнення і що слід розповсюджувати коло терористичної діяльності на комсомольців і піонерів" (кошмар! Ну, звірі! — Г. С.).

Член суду питав Павлушкива:

— Чи не було спроб здійснити терористичні акти проти комсомольців?

ПАВЛУШКІВ: — "Були, але випадково не вдавалися".

Повір, читачу, — всіма святыми присягаюсь! — ні у "Вістях", ні в стенографічному звіті цього нема. Цього: "Були — але випадково не вдавалися". Не наважилися "Вісти" так неприкрыто брехати, все-таки — Україна, частина читаців були в залі суду, слухали, стидно журналістові, хоча яке вже там стидання. А правдисту-москвичу Д. Заславському, що втрачали? Хто перевірить? Хто спростує? Нехай спробує! А що, справді, жвачку ремигати! Все теорії про терор та гнілі інтелігентські розпатякування. Невігласи-слідчі не зуміли ні вибухівки підкласти, ні парочку трупів зорганізувати — так журналіст Д. Заславський пером своїм майстерним іх підправить. Були постріли, були бомби й поїзди під укіс — та випадково обходилося без жертв..."

Мерзотник ви, Д. Заславський, знайте це на тім світі і нехай нащадки ваші знають на цім!

6. ПРО ПАТРОНИ ДЛЯ РОЗСТРІЛІВ, ПРО ОТРУТИ ТА ПРО ЗАМАХИ НА ВОЛОДИМИРА ІЛЛІЧІ ЛЕНІНА

А втім... Що вже там ганьбити журналіста. Адже він має справу з покидю. Я, читачу, маю на увазі не покідю з ДПУ й суду-слідства, вони — кати на утриманні влади, з них і питати не варт. Може, не погодишся Ти, читачу, з таким моїм суворим присудом, — але покидю я хочу назвати Кодю Павлушкива і все інше пре-

³⁾ А не існувало ж СУМ-у в рік смерті Леніна, га? СУМ за даними слідства виник у 1925, а Ленін помер у січні 1924, принаймні за рік раніше. То як же?

славне товариство. Саме вони перш за все вразяють мене і хочу, щоб вразили й Тебе. Дивуйся, читачу, іхній зраді. Це вони зрадили нееньку Україну, предків і нащадків своїх, самих себе!

В чудовій своїй праці "Історія українського письменства" С. О. Єфремов писав:

"Збудити великий народ, не останню частку людськості, до свідомого життя, духа живого вдмухнути в приспаного історією велетня, перетворити сирову етнографічну масу в свідому і своєю свідомістю дужу націю — я не знаю більшого заміру на світі, ширшого розмаху для праці, крашої мети серед людей".

Так, заради такої мети варто жити. І Єфремов, не сумніваюсь, ще в юнасті своїй дав собі обітницю — служити вірою й правдою Батьківщині. І 52 роки служив, ніде не збився на манівці. Що ж сталося з Вами на 53-му, академіку Єфремову?

У заключному слові єдин з головних звинувачених А. Ніковський, дипломат, літератор і колишній петлюрівський міністр закордонних справ, який добровільно запросився з вигнання на батьківщину в 1924 році, скаже:

"...для того морального розстрілу, який тут робили прокурори, ми підсудні самі подавали пагони" (підкреслення мое — Г. С.).

Образно, га? І точно. Цілком точно! Тільки — навіщо ж ви подавали? Ніковський сам на наше гірко-розгублене запитання і відповідає:

— "Я говорю тут на трибуні з доброю ~~волі~~. Мене ніхто не тягнув за язик... Хай знає ~~радянська~~ суспільність і там за кордоном, що ~~так~~ кається нас примусити ніхто не міг. Ми ~~каєлися~~ з ширим бажанням убити до кінця ~~контрреволюцію~~".

Зрадник ви, Андрію Ніковському, боягуз і зрадник.

Але то — потім. Потім зрадниками й боягузами виявилися вони всі. Розкололися до останку могутні пеньки, що лишилися від крислатих дубів української опозиції. Та для розколювання тих пеньків потрібен був колун-сокира така важка на держальні, яку вганяють у щілину, яка поки ледь тільки намітилася. І важким тим колуном став хиріявий мозгляк Павлушкив.

Ось фотографія. На ній ліворуч (в темному) — моя мама. Це рік, з усього судячи, 1923. Фотографував — Микола Павлушкив. Мама з подругою (це Гандзя Луговенко) сидять на канапі в кімнаті Павлушкива. Позаду на килимі — бандура, Коля прикрашав своє житло національними реліквіями. Він усе знов і все умів, педант Коля — і фотографувати вмів. Коли я уявляю собі, що ось тут він стояв і наводив фотоапарат, — мені ввіжається, ніби на маму дивилося дуло гвинтівки...

Чого тільки не знов, про що тільки не варнякав педант-вождь! От уже на біду наділив Господь відмінною пам'яттю! Він чув і знає абсолютно все. Одного з шкільних своїх навчителів, О. Германзе, він прозвав "дволіким Янусом", розплескав про те слідству; ту ж мить зроблено висновок, що

"Гермайзє вів подвійне існування... Оволодівши марксистською фразеологією, Гермайзє одержував від петлюрівських організацій завдання розбещувати і збивати молодь. І він це робив... Він був одним з керівників СУМ. Але з його школи виходили не прикрашені соціал-демократи, а відкриті фашисти"⁴⁾.

Йому, прищавому Колі, достеменно відомо, що лікарі ("доктори-бандити", як таврує їх у "Правді" Д. Заславський), члени медсекції ВУАН, що входили, цілком зрозуміло, до СВУ, обговорювали питання —

"...як краще "допомагати вмирати" всіляким видатним пацієнтам з комуністів — просто отруюючи щепленнями бактеріальних культур".

Так, так, було й таке. Лікарі-отруювачі 1953 року он звідки, виявляється, свій рід ведуть!... До лікарів-бандитів ми ще повернемось, зараз про Колю. Він скрізь, він — найголовніший! Слухайте:

"**Ми взагалі висловлювали побажання** (підкреслення мое — Г. С.), щоб медики використовували своє становище й непомітно "допомагали вмирати"... всіляким наркомам та іншим"...

Це знову Д. Заславський ("Правда", 27 березня). Вірити йому не можна, та навряд чи став він досочиняти від себе безглузде "ми висловлювали". Воно політичної ваги злочинцям аж ніяк не додає, але воно цілком в дусі невилупка-лідера Колі. Хто — "ми"? Ми — Микола II, ми — мої дядьки і Я, хто завгодно — і Я! Ні, тут провини Д. Заславського нема, все правильно. Ось той же момент з "Вістей" від 1 березня 1930 ро-

⁴⁾ Гермайзє, порівняно молодий педагог — єврей, до речі — і, судячи з усього, педагог блискучий, викладав у трудшколі № 1 і вів там філософський гурток. Членом гуртка була і мама. Членом гуртка була і активна учасниця ТЕЗ-у Вітя Мазуренко, яка пізніше, році десь у 24-му, повісила — як подійкували, закохавшись без взаємності в Гермайзє. В маминому альбомі (старо-традиційний альбомчик, куди друзі вписували віршики, побажання, вкладували квіточки, малювали візерунки) — напівдитичним почерком —

"Наталі від її товаришки Віti Мазуренко.
10. II. 1922 р.".

I відомі рядки Шевченка.

— Чи ми ще зійдемося знову,
Чи вже наїкі розійшлися,
І слово правди і любові
В степи-вертепи понесли?...

Закінчуються виписані в альбомчик вірші дуже співзвучно нашій темі:

Свою Україну любіть,
Любіть її во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

В останню тяжкую минуту...

Павлушкива на попередньому слідстві:

"Згадалося мені... ми дорікали професора Хведорова за те, що він не "дорізав" Леніна після відомого на нього замаху, згадалося, що під час тієї розмови в нашому домі після смерті Леніна ми взагалі висловлювали побажання, щоб медики.., непомітно "допомагали вмирати" усіким визначним своїм пацієнтам з комуністів, всяким наркомам тощо... за можливу зброю в руках лікарів вважали ми тоді не тільки отруту, але бактеріальні культури, якими діяти можна було менш помітно..."

"**Ми! Знаменіті діячі, дядьки мої — і Я, а мені ото всього навсього 19 літ — який я герой, га?**

Кооператорів (Болозовича й Ботвинського), як ми вже бачили, теж завалив Павлушкив: йому, бачте, дядько Сергій "назвав тоді імена Ганчеля, Болозовича..., які повинні були розхитувати радицьке господарство".

Після вбивства Петлюри Павлушкив дослівно згадує й красиво цитує слідчому для запису (а чи сам записує й подає, всі вони там стали Несторами-літописцями) слова Єфремова:

"За кожний волос повинна загинути комуністична голова. Страшна повинна бути помста нації на убивство свого проводиря... Хвileю повинні прокотитися убивства комуністичних верховодів у Москві та Харкові"...

Це хто ж — на думку мудрого сивого Єфремова — мусить зліннати ту хвилю убивств, чи не "тИорости" з СУМу, батальон в шість жевжиків?

Вбито повпреда Войкова — Коля напоготові:
"...вчинок Коверди (вбивця Войкова, польський студент — Г. С.) усі ми троє — Дурдуківський, Єфремов і я — розцінювали, як справжнє геройство. Самого Коверду Єфремов ставив за приклад для нашої молоді... добре б, щоб знайшлася якась смілива душа і проробила щось подібне і в нас у Москві".

Тут-таки вибовкує небіж про "побажання та натяки Єфремова щодо бажаності вбивства усіх там піонерів (звірі! — Г. С.), комсомольців і взагалі... низових діячів... ті вбивства просто зменшували б загальну масу комуністів бодай і на кілька визначних одиниць".

Пам'ять у Колі істинно виняткова. В 1921 році, коли було йому 16, готовувався й відбувся незданий рейд на Україну отамана Тютюнника, а Коля пам'ятає все, наче вчора траллилось:

"...Наскок Тютюнника не був несподіванкою в нашому домі... Єфремов, довідавшись про нього за кілька днів до того, як відповідна звістка з'явилася в пресі, й ходячи нервово по кімнаті, говорив про те, що тому загонові треба прогнатися близче до Києва, де назустріч ім вийде Гайовий з Орликом, а з боку Гуманя, Таращі. Богуслава підуть тамошні сили на чолі, як не помиляюсь, з отаманом Цвітковським..."

Видавництво "ВІК" у Києві (1897-1907).

Сидять (зліва направо): Ф. Матушевський, С. Єфремов, В. Доманицький. Стоять: В. Дурдуківський, В. Страшкевич, О. Лотоцький. Всі шестеро — видатні діячі української культури. На час процесу СВУ жили на Україні троє: Єфремов, Дурдуківський, Страшкевич; всі троє — підсудні процесу.

Матушевський і Доманицький из час процесу вже небіжчики, Лотоцький — в еміграції. Сподіваюся, читачу, в Тебе не виникає сумніву в тому, що останні троє, будь вохи в 1930 р. живі й на батьківщині, — теж сіли б на лаву підсудних і по мандрували б по тюрмах-таборах. (Гелій Снегірьов)

Після такого доносу рідного небожа на дядечка цілком логічно зробити резюме:

"...встановлено, що "БУД" і його керівники, до яких належали і винувачоні С. Єфремов і В. Дурдуківський, підтримували безпосередній зв'язок з отаманами банд, керуючи (підкреслення мос, вже керуючи! — Г. С.) їхньою діяльністю".

Нормальне резюме — чи ні? На основі самих тільки доносів підсудного ж небожа? Не хочу, розбирайтесь самі...

(Далі буде)

В "Н. Д." ч. 357, стор. 19, підпис під фото має бути не Андрій, а Федір Павлович Матушевський. — Ред.

Ще можна набути ПЕТРА ВОЛИНЯКА **ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО**

на добром папері, 25 фот.,
у твердій оправі.

Ціна книги 12.75 дол., включно
з пересилкою.

Книга має 680 сторінок,

Поштові перекази або чеки
виписувати на "НОВІ ДНІ".

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО

(Ів. Кмета-Ічнянський. "Рік двотисячний" — поема,
накладом В-ва "Дорога Правди")

Спритні футурологи вже підрахували, що в випадку термоядерної війни, з умової кількості 250 мільйонів людей, лишиться одна п'ята. Тут футурологи мали на увазі тільки Північно-американський континент, очевидно, включно з Канадою. За тим же передбаченням, знищенні живих істот, в першу чергу, торкнеться міських, індустріальних районів, а лісові й водні масиви лишаться в стороні. Чи не на цій підставі наш поет-лірик Ів. Кмета-Ічнянський оселив свого героя в канадському лісі, де, справді, могла зберегтись і вижити людина.

В поемі не сказано, як потрапив у ліс отої самітник, Гнат Любарський. Може, втікши з горе-звісної "батьківщини всіх трудящих", шукав собі долі в чужій країні, а може, дано було йому про видіти вселюдський катаклізм, і він заздалегідь полбав про самозбереження.

Любарський живе в лісі, відріваний від цивілізації, від звичних культурних умов. Він навіть позбавлений паперу та слівця і "пише" на корі берези. Але він філософ, людина думки, кантівська людина, що має "річ в собі" й не піддається відчаєві, не шукає рятунку в нірвані, мовляв, за Лесею Українкою, "контра спем сперо". Любарський — це символ багатотерпеливої української людини, яка ніколи не опускає рук і в кожній

(Закінчення на стор. 36)

ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ

НОВА КНИЖКА П. ВАКУЛЕНКА

"ПАПУА НОВА ГВІНЕЯ"

Дика, загадкова, екзотична Нова Гвінея... Країна райського птаха, країна сотень племен і мов, дизніх традицій і звичаїв. Країна високих гір та непролазних зелених джунглів. Країна казкової краси та мальовничості, край синіх лагун та замріяніх обріїв... І, нарешті, край, якому Міклуха-Маклай посвятив свої пайкращі роки, живучи серед дикунів невідомого узбережжя, що тепер носить його ім'я.

Про цей північний остров та про Маклаєве Узбережжя розповідає Пилип Вакуленко у своїй новій, люксусово виданій книжці

Розкішно ілюстрована колібріовими фотографіями, зробленими автором по Новій Гвінеї та Маклаєвому Узбережжі. Ця книжка стане цікавою лектурою для любителів пригодницької тематики і збагатить нашу літературу цього жанру.

Замовлення слати на таку адресу:

Ukrainian Australiana Publishers
P. O. Box 309, Magill 5072
Sth. Australia

Ціна книжки 6 австр. дол. з пересилкою.

З МОЕЇ БІОГРАФІЇ

Я народився 15-го січня 1914 р. в м. Дубному на Волині, де в той час, тимчасово, як військово-службовець (офіцер кінноти) перебував з родиною мій батько. Тому що того ж року вибухла війна, і місцевість моого народження опинилася в прифронтовій зоні, мати з дітьми негайно ж евакуювалася до м. Яготина (в той час — Полтавської губернії, а тепер — Київської області), звідки походили мої батько й мати. Там, у Яготині, я й виріс та здобув загальноміжнародну (семирічну) освіту.

Мій батько в революційні часи був офіцером української армії, але в перебігу київських подій 1919 р. лишився в рідних місцевостях, і після амнестії 1921 р. аж до кінця 1927 р. працював у системі сільськогосподарської кооперації в рідному Яготині. Та з 1928 р. батько, як "колишній петлюрівець", став об'єктом репресій, що завершились його ув'язненням 1929 р.

Саме тоді, в жовтні 1929 р., маючи за собою лише 15 років життя, спинився в ув'язненні і я. Це сталося в наслідок моєї активної участі в нерозважно-юнацькій спробі гуртка учнів-випускників яготинської школи-семирічки, що були переважно дітьми репресованих родин і через це були позбавлені права на дальшу освіту, висловити свій протест шляхом розголосудження писаних від руки листівок, у яких містилися також "контрреволюційні петлюрівські" заклики проти розпочатої толі владою грабіжницької акції примусової колективізації селянства. Цей наш гурток відрядив ж "викрило" ГПУ. А тому, що ми майже всі були членами літературного гуртка при своїй школі, то в цій справі було заарештовано не тільки нас, а й деяких інших наших шкільних товаришів, а також тих учителів, що мали відношення до шкільного літгуртка.

Ув'язнені спочатку в слідчій тюрмі окружового відділу ГПУ в м. Прилуках, а потім у загальній прилуцькій тюрмі, ми протягом понад півроку (до травня 1930 р.) перебували там у суворій ізоляції і під великим терором, бо нашу справу ГПУ начиняло "оформити" як частину "справи СВУ-СУМ", що саме тоді була тією "шапкою", якою ГПУ покривало всі форми опору українського селянства, української інтелігенції та зокрема — української студіюючої молоді. Однаке "причинити" нас до "справи СВУ-СУМ" слідчим ГПУ не вдалося, і після поганяно м'якого вироку на процесі СВУ-СУМ у Харкові, наприкінці справу розглядала заочно так звана "Трійка ГПУ", яка винесла також досить м'який вирок: усіх тих, що не мали прямого відношення до нашої справи, звільнено: всіх із визнаних винними, якщо вони на час вироку були неповнолітніми (тобто не мали ще 18-ти років), засуджено "умовно" до трьох років ув'язнення; а старших (яких із півтора десятка заарештованих було лише троє,

включно з одним учителем) засуджено від трьох до п'ятьох років ув'язнення в виправних таборах праці. Всю цю історію детально описано в моїй автобіографічній розповіді під заг. "Історія моєї СВУ" — в газ. "Український Прометей", Детройт, чч. 7-28, 1955).

Після звільнення, я влітку 1930 р. виїхав до Харкова, де в той час на будівництві Харківського тракторного заводу (ХТЗ) вже працювала моя старша сестра — Галина В'юн, що разом зі своїм чоловіком — Яковом В'юном перебрали на себе головний тягар переселення й улаштування в індустриальному Харкові нашої зруйнованої репресіями в Яготині родини. Там, на харківському Тракторбуді я працював протягом трьох років (1930-1933). Там же, в ті роки, мені пощастило "загубити" своє "минуле" й "походження", скінчити школу фабрично-заводського учництва (ФЗУ) і навіть потрапити в тодішній потік масової "комсомолізації" робітничої молоді, що навчалася у школах ФЗУ. І завдяки цьому (та моїм літературно-творчим здібностям) я зміг нарешті дістатися на навчання — спочатку на вечірньому курсі для робітників при Інституті журналістики, а згодом — на літературному факультеті Харківського Державного університету (ХДУ).

Під час цих же моїх робітничих років на новозбудованому ХТЗ мені пощастило також успішно розпочати свою літературну діяльність. У серпні 1931 р. (коли мені було 17 років) у літературному журналі-місячнику "Молодняк" у Харкові було надруковано мою велику повість "Один з таких". А через рік дві мої повісті, написані в 1931-1932 рр., було взято до друку окремою книжкою, яка вийшла з друку на весні 1933 р. під назвою "Стик".

Але саме на весні 1933 р. (що був останнім роком моєго трирічного умовного ув'язнення) я пережив велику моральну кризу на тлі подій того фатального року, який і псклав край моїй літературній діяльності. Враження від голоду, що відчувався в напівголодному Харкові через наплив голодних селян до міста, де вони масово помирали, а також терористичні репресії супроти українських письменників, самогубства М. Хвильового та М. Скрипника — все це збудило в мені приховані до того часу "контрреволюційні" думки й настрої. Я різко обірвав тоді будь-яку літературну діяльність, реалізація якої друком вимагала фальшивого підходу до дійсності, а на томіст винюшував у своїй уяві фантастичні задуми демонстративного протесту у формі терористичного акту. (Це частинно описано в моєму автобіографічному оповіданні: "Мій замах на Едіо в 1933 р.", що друкувалося в газ. "Українська Трибуна", Мюнхен, травень-червень 1948).

Протягом наступних років я вже нічого не писав і не друкував, хоч був у той час студентом

літературного факультету ХДУ, де відбувалося дуже активне літературно-творче життя і від мене просто таки вимагали "нових творів", а мої колеги, з якими я разом "бходив у літературу", робили успішну літературну кар'єру (В. Собко, І. Муратов, І. Вирган, Я. Баш, Л. Новиченко та інші). Для всіх мое літературне мовчання після такого вдалого початку (моя книжка повістей була написана від 17-18 років, а вийшла друком, коли мені сповнилося щойно 19 років життя) було незрозуміле і загадкове. Можливо це й послужило причиною, що саме тоді (як стало мені відомо після арешту 1936 р.) за мною почало пильний нагляд НКВД.

У кожному разі — після того, як 1935 р. наш третій курс літфаку ХДУ перевели до Києва, там мене на початку 1936-го навчального року раптом було "викрито", як "зайця", що "приходив", "проліз" і т. д., а відтак виключено з університету. Не знаючи, що я під наглядом НКВД, я по-юнацькому необачно "зник" із Києва і до осені 1936 р. кочував з одного провінційного міста до іншого, заробляючи на тимчасових роботах викладанням у школах, де був "прорив" у виконанні шкільних річних програм через нестачу вчителів (що було тоді масовим явищем). Допомагало мені в цьому те, що я зумів зробити собі "липову" довідку про тимчасову відпустку з університету "в звязку з родинно-матеріальними обставинами". Але у вересні 1936 р., під час моїх відвідин родини в Харкові, мене "накрило" НКВД й заарештувало. Всю історію моєgo "зайцювання" в робітничому й студентському середовищі, включно з комсомолом, описано в моїй автобіографічній розповіді англійською мовою під заг. "An interloper in Komsomol" ("Зайцем у комсомол", — в книжці "Soviet Youth. Twelve Komsomol stories", виданій Інститутом вивчення СРСР у Мюнхені 1959 р.).

Від вересня 1936 р. до травня 1937 р. я перебував у спецтюрмі НКВД в Харкові та в загальній харківській тюлі на Холодній Горі. Протягом слідства НКВД звинувачувало мене в приналежності до якоїсь фіктивної "націоналістично-троцькістської організації студентів Харківського й Київського університетів", пов'язуючи мене з різними іншими заарештованими цих університетів. Причому ця "організація" нібито була частиною цілого великого "троцькістсько-націоналістичного бльоку" на чолі з Юрієм Коцюбинським та іншими заарештованими тоді керівними українськими комуністами. Але чомусь ні такого "блъоку", ні такої студентської організації, НКВД не вдалося "змонтувати", тому мене, як і кількох моїх колег із Харківського й Київського університетів, було виділено в окрему справу, яку розглядала на закритому засіданні Спецколегія Харківського Облсуду в лютому 1937 р. і, чомусь досить поспішно, засудила кожного з нас окремо на різні строки ув'язнення. Зокрема ж мені цілком автоматично було присуджено три роки с'ювого ув'язнення — за звинуваченням, у якому головним було те, що я, мовляв, бувли в 1930 р. засудженим умовно "в справі СВУ-СУМ", шляхом фальшування "проліз" у комсомол і до універ-

ситету, де мав на меті продовжувати свою "контрреволюційну націоналістичну діяльність" і т. п. Таким чином НКВД фактично лише перетворило те трирічне "умовне" ув'язнення, до якого мене, як неповнолітнього, було засуджено 1930 року "за СВУ", на справжнє ув'язнення, вже як повнолітнього (в той час 22-річного) "ворога народу".

Своє трирічне ув'язнення я відбував у рр. 1937-1939 у найсуворішому з даліких таборів ГУЛ-АГ-у — на Колімі (район Хаттинаха, "прииск Штурмової", приблизно 700 км. на північний захід від Бухти Нагаєво й будованого тоді там нового міста — Магадана) — у найсуворіший час каторжного "єжовського" режиму й терору в тих місцях ув'язнення. Загалом — від часу арешту до часу звільнення (яке настало щойно в лютому 1940 р.) я поховав в ув'язненні й каторжній праці на добуванні колимського золота, в постійному холоді (мінус 60 за Целесієм у зимові місяці) найкращі роки своєї молодості (від 22-го до 26-го року свого життя). Вижив саме лише завдяки своїй молодості, доброму в той час здоров'ю, маленькому (як називалося тоді пе серед в'язнів — "дитячому") термінові ув'язнення (всього три роки!) і природному оптимізму та впертому характерові.

За час моого перебування у в'язненні на Колімі, моє батька (якого 1931 р. було звільнено з першого ув'язнення і він потім також жив і працював у Харкові на ХТЗ) заарештовано якщо взимку 1938 р., і відтоді про нього в НКВД не можна було нічого довідатися, крім одного формального повідомлення з Москви у відповідь на запит родини: "засуджено до десятьох років ув'язнення без права листування". За тодішньою стандартною термінологією НКВД, це означало розстріл за особливим секретним вироком: так тоді знищувано, без жадної конкретної провини й суду, колишніх офіцерів боржих більшовикам армій.

Після повернення (з цінгою й обмеженими кінцівками) на Україну на весні 1940 р. та розшуків вигнаної з Харкова решти родини, що виявилася частинно в Полтаві, довелося деякий час лікуватися в Полтаві, переходячи "без прописки" у родичів. А потім, використовуючи прихильне знайомство в обласному відділі освіти, вдалося влаштуватися на тимчасову вчительську працю в одному глухому селі на Полтавщині. Це був час незеличкої "відліги" після усунення Єжова й перегляду співав засулжених у "єжовські" часи, тому й мені, з моїм "дитячим" у той час терміном ув'язнення, була можливість частинно "реабілітуватися", як особі, що на час арешту була вчителем з недокінченою вищою освітою. А згодом, після зачінення року поразки в правах "прописки" в Полтаві, вдалося влаштуватися на вчительську працю і в самій Полтаві — в російськомовній сиретній школі Ч. 30. Там мене й застала війна 1941 р.

Тому що на час вибуху війни я, через свою поразку в правах, не мав регулярного "військового квитка", мене під час загальної мобілізації було тимчасово затримано "до окремого розпоря-

дження" і тим часом було послано, разом з іншими військовими категоріями населення, на спорудження оборонних окопів ліній уздовж лізого берега Дніпра, в районі між Кременчугом і Полтавою. Там, у загальному хаосі перших місяців війни, я й "загубився" від очей не лише того гійськового начальства, в "ссобливому розпорядженні" якого я значився, а й від очей полтавського НКВД, яке в загальній паніці (після наближення німців до Дніпра під Кременчугом) вже поспішало з евакуацією з Полтави. Завдяки цим щасливим для мене обставинам, я врятувався від полювання НКВД за колишніми політв'язнями, а німці, що прорвалися на Полтаву з півдня й північного заходу й оточили військових і невійськових "оборонців" лівого берега Дніпра, були для мене в тій ситуації справжніми "визволителями".

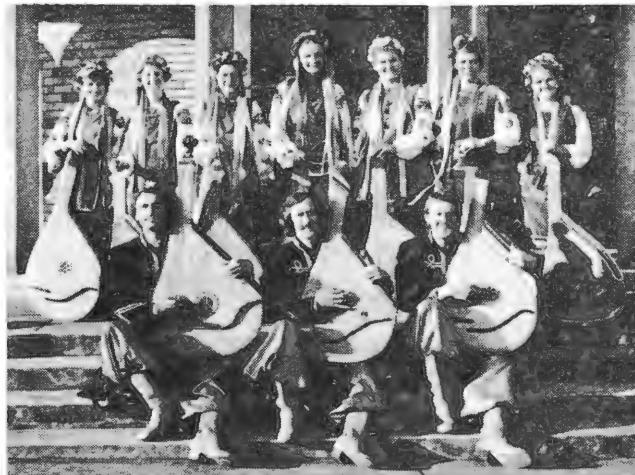
Під час німецької окупації в Полтаві я співпрацював у видаваній там газеті "Голос Полтавщини", де друкувалися деякі мої спогади з часів ув'язнення, статті з критично-аналітичним розглядом української дійсності під більшовицькою владою (напр. "Трагедія української молоді" — в одному з перших чисел газети) 1941 р., а також деякі літературознавчі статті (зокрема — велика публіцистична праця "Шевченко і наша сучасність" у шевченківському числі газети 1942 р. та стаття "Полтава в творчості Шевченка" в спеціальному додаткові до цієї ж газети). Також 1942 р. в Харківському журналі "Український засів" надруковано мое оповідання "Останній твір М. Хвильового". Протягом першого півріччя 1942 р. я був редактором і автором-диктором українських радіопередач, що з Полтави передавалися на цілу територію Полтавщини. Радіопередачі ці, дозволені німецьким військовим командуванням, були не тільки антибільшовицькі, але й досить "націоналістичні" — до часу прибууття в Полтаву цивільної німецької влади, яка ці передачі негайно заборонила. Від першої ж зустрічі з представниками Організації Українських Націоналістів обох її тогочасних відламів восени 1941 року, я пов'язався й співпрацював з ними в ширенні націоналістичної літератури та розбудові їхніх зв'язків з відповідними місцевими людьми. Та з початку 1942 р. я визначив себе по боці "бандерівської" ОУН і відтоді був фактично одним із її резидентів у Полтаві, і через мене значною мірою йшли зв'язки цієї організації на терені Полтавщини.

З приходом цивільної німецької влади почалися в Полтаві переслідування українських націоналістів, у чому великій ролі стали відігравати прососійські та приховані більшовицькі елементи, що вели антиукраїнську роботу в співдії з німецькими політично-поліційними чинниками. Тому восени 1942 р. я також опинився під небезпекою. Лише наявність у Полтаві в той час військового командування діючої на Сході німецької армії, в штабі якої були прихильні до української справи особи, що знали мене з часу співпраці в ними спонзорованих українських радіопересиланнях, була тією щасливою обставиною, що врятувала мене в часи гестапівських репресій у Полтаві восени 1942 р. Але після цього на початку зими 1943 р. довелся

покинути Полтаву. І відтоді, після деякого часу перебування в Рівному на Волині, а потім короткий час у Києві і знову в Рівному, почався по вільний рух на Заход — через Львів, Мукачів, Хуст, Пряшів — до Праги, а звідти — в трэзі 1945 р. до Німеччини.

У 1945-49 роках я перебував у ДП-таборах Карлсфельд і Міттенвальд. У той час, до літа 1948 р., я активно працював у системі політичної діяльності ЗЧ ОУН, зокрема в розбудові АБН, що його пресові видання (зокрема — російськомовний журнал "Набат") я тоді редактував, співпрацюючи також у газ. "Українська Трибуна" (в якій один час навіть редактував відділ української політики). Хоч моя праця в пресі ОУН(б) була досить активною й плідною, однаке більшість моїх публікацій того часу була підписана різними псевдонімами, криптонімами й абревіятурами, як це було тоді майже правилом у практиці ЗЧ ОУН та АБН, що діяли немовби "підпільно". У 1947-48 рр. я був також членом Політради ЗЧ ОУН. Протягом усього часу своєї діяльності в ОУН(б) я був особливо близько пов'язаний щоденною працею з Я. Стецьком, а в 1948 р. також досить зблизився особисто з С. Бандерою. Але саме тоді, влітку 1948 р., в процесі внутрішніх

15 — ЛІТТЯ СІДНЕЙСЬКОГО АНСАМБЛЮ БАНДУРИСТІВ

Ансамбль бандурристів ім. Гната Хоткевича в Сіднеї, Австралія.

Цього року Ансамбль відзначив 15-ліття свого існування виступами по містах Австралії. Засновником його був учень Гната Хоткевича — Григорій Бажул, а тепер керує ансамблем Петро Деряжний. На фото, починаючи зліва в першому ряді: Петро Чакула — заст. керівника, Петро Деряжний — керівник ансамблю, Мих. Саган. Другий ряд: Наталка Круцько, Галия Особа, Ніла Бабченко-Деряжна, Леся Білаш, Христина Семенець, Ліда Деряжна-Ді Шуло та Марта Особа.

дискусій щодо питань дальнішого програмово-політичного розвитку ОУН(б) та її стосунку до українських демократичних середовищ (зокрема — УРДП), я розійшовся в поглядах з більшістю проводу організації, і цілком логічно (та, до речі, також цілком безконфліктно) вибув із неї..

Тоді ж таки завершився мій давніший особистий і також ідейно-політичний з'язок з І. Багряним, Ю. Дивничем-Лазріненком та С. Підгайним співпрацею з ними в редактуванні й публіцистичному піднесені органу нової “з-підсоветської” еміграції — “Українських Вістей”, де я почав друкувати цілими тематичними циклами свої статті на актуальні національно-політичні та ідеологічні теми. Цілком природно це привело мене також у лави УРДП, де я відразу ж став одним із керівних діячів саме в ділянці ідеологічної публіцистики. Ставши від 3-го з'їзду УРДП (1948) керівником ідеологічного відділу її ЦК, я відтєді незмінно очолював цю ділянку праці в ній.

Від кінця 1949 р. я оселився в Америці, де, продовжуючи свою керівну працю в УРДП й активно виступаючи в її пресі та поза нею, як її публіцист і речник, я одночасно пройшов тяжкий шлях фізичного робітника в Нью-Йорку (1950-1953), а також не менш тяжкий шлях громадського працівника, як один із співторців та потім голова ДОБРУС-у в США, а згодом — головний редактор газети “Український Прометей” (у рр. 1954-55 в Детройті). В ці ж роки (1951-55) я написав кілька публіцистичних праць, що вийшли окремими книжковими виданнями (“Дві російські акції — одна українська відсіч” — 1951, “Малоукраїнське східництво” — 1953, “Анти-СССР” — 1952, “Україна сьогодні і ми” — 1954, а також “Досвід з Росією” — написана 1954 р. і видана англійською мовою 1956 р.).

Від літа 1955 р. до осені 1959 р. я працював викладачем української мови для американських військовиків у Військовій школі мов у Монтереї, Каліфорнія. Працюючи там як також один із укладачів та редакторів серії підручників книг для викладання української мови в тій школі, я в той же час написав і опублікував книжки — “Молода Україна підсоветського сорокаріччя” та “Хто з ким і проти кого?” (Відповідь Ю. Смоличеві), що вийшли друком у 1958-1959 рр.

Від осені 1959 р. до осені 1960 р. я студіював у Каліфорнійському університеті в Берклі, де здобув ступінь магістра наук у ділянці бібліотекарства — зі спеціалізацією в слов'янських мовах та літературах. Відтак, одержавши посаду слов'янського бібліографа у Вашингтонському університеті в Сіатлі (штат Вашингтон), я там одночасно з професійною працею студіював на відділі слов'янських мов та літератур і в 1964 р. успішно склав іспит на ступінь доктора філософії в ділянці слов'янської філології та в рр. 1965-1969 написав докторську дисертацію на тему “Українсько-російська двомовність М. Гоголя та двостість гоголівського стилю” (яку, через візід в 1969 р. на працю до Німеччини, формально захистив у 1972 р.). У ці ж роки своєї праці й студій у Вашингтонському університеті я написав і опуб-

лікував в альманахах об'єднання письменників “Слово” два цикли літературно-критичних статей: “Живе і мертвe в українській радянській прозі” (1962) та “Правда про кривду і кривда правді” (1964), а також відредактував для видання недрукованій текст роману І. Багряного “Людина біжить над прірвою” та написав, як вступну статтю до цього видання, розвідку про творчість І. Багряного — “Невгласна віра в людину (книга з'явилася друком 1965 р.). Також у ці роки написано, опубліковану потім в “Аналах” УВАН у Нью-Йорку (число 33-34, 1969-72) англійською мовою літературознавчу працю “Nikolai Gogol and Mykola Hohol”. Paris, 1837”. З публіцистичних праць у ці роки з'явилася друком присвячена тридцятиріччю національного народовбивства в Україні 1933 р. книжка “Москва слозам не вірити” (1963). Також у цей же період я продовживав свою партійно-політичну діяльність, і врешті 5-ий з'їзд УРДП 1967 р. обрав мене Головою УРДП. Відтоді на мої плечі ліг найтяжчий у моїй політичній біографії тягар оборони та дальшої розбудови ідейно-політичної спадщини І. Багряного у найбільш складній і критичній для УРДП ситуації.

Мене вибрано Головою УРДП після прочитання на 5-му з'їзді реферату “Третя сила, третій шлях, третя революція”, опрацьований текст якого видано книжкою 1970 р. В зв'язку з появою цієї праці виникла пресова полеміка, в перебігу якої я написав цілий ряд полемічних статей, що з'явилися в пресі УРДП в 1969-1970 рр. Саме в цей час (влітку 1969 р.) я прийняв запрошення на працю в Радіо Свобода у Мюнхені, і відтоді аж до вересня 1979 р. працював там як політичний коментатор та аналіст національно-політичних процесів в Українській РСР під своїм радіожурналістичним псевд. Віктор Гринько. Від 1974 р. цю ж саму працю я продовжував у програмовому центрі Радіо Свобода в Нью-Йорку. За десятиріччя 1969-1979 я написав і передав, як автор-диктор, понад тисячу десятихвилинних оглядів і коментарів на актуальні національно-політичні теми, з яких кількасот були надруковані в пресі (переважно в “Українських Вістях”). У цей же самий час з'явилося не мало й моїх статей у пресі та в окремих виданнях, найпомітніші з яких являли собою мої доповіді на форумі УРДП та Конгресу Української Вільної Політичної Думки. Вони надруковані в збірниках матеріалів УРДП “Наши позиції” та в збірниках КУВПД (пізніше — УДР): “Хто, що та як?” (1971), “Хто винен?” і “Що робити?": старі питання в новій дійсності” (1972), “Солженіцин, Сахаров, Медведєв і українська альтернатива для народів СРСР” (1974), “Що далі?” (1974), “Час на перегляд і час на зміни” (1975), “Песимізм, оптимізм чи реалізм?” (1976) та інші.

Від 1978 року я став постійно публікувати свої публіцистичні праці історично-політичного характеру в журн. “Сучасність” (зокрема такі як “Український націонал-комунізм на історичній пробі доби українізації” (1978) та цикл статей про українську соборність і проблеми всеукраїнства (1979). До 45-річчя народовбивства 1933

Іван ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ

ДВА ЛИСТИ З ДВОМА ДОДАТКАМИ

I

Едмонтон, 4 липня 1978

ВПоважана Пані Любов Марголіна
Вашінгтон, Д. К.

Дорога Любове Арнольдівно,

Хочу відгукнутися на Вашу записку від 17-го червня та на залучену до неї циклостилеву заяву "За етику в суспільному житті" від 1-го травня ц. р., підписану Вами і проф. Панасом Феденком.

В Вашому короткому листі запищете, чи я бачив підписи під "Заявою на захист Леоніда Плюща" до того, заки я приєднався до неї. А з тексту Вашої і проф. Феденка заяви довідуюся, що Вас обурює, що під "Заявою на захист Леоніда Плюща" знайшовся теж підпис Миколи Лебедя, якого називаєте "катом" і якого вважаєте відповідальним за різні злочини, що їх чинили бандерівці в роки Другої світової війни.

На Ваше питання можу відповісти, що я не бачив заздалегідь списка осіб, що до них звернулися ініціатори "Заяви на захист Леоніда Плюща". Проте я зовсім не каюся в тому, що я підписав цю заяву й що мое ім'я стоїть з іменем Миколи Лебедя та кількох десятків культурних і політичних діячів української еміграції.

Не менше ніж Ви і проф. Феденко дорожу етикою в суспільному житті. Але маю інший погляд на дану справу й дозволяю собі думати, що Ви і проф. Феденко тут помилляєтесь. Тому що питання важливе й має принципове значення, хочу коготко викласти мої аргументи.

Ви знаєте, що я завжди був противником усіого тоталітаризму, як комуністичного, так і фашістського (націоналістичного). Зокрема, я ніколи не був членом або прихильником ОУН. Належу до тих рілких одиниць моого покоління в Західній Україні, що не були захоплені націоналістичним рухом. Навпаки, від студентських років я стояв у послідовній опозиції до нього, — звичайно, не за його самостійництво (я завжди був і є українським самостійником), але за його тоталітарний характер, близький до західного фашизму.

опубліковано мою працю "Український "Голокост" (1979).

Я належу до Об'єднання українських письменників в екзилі "Слово", а з 1977 роком до Інтернаціонального ПЕН Клубу в США та до Української Вільної Академії Наук (як її член-кореспондент).

Василь ГРИШКО

Однаке, як студійник історії, намагаюся глядіти об'єктивно теж на ті суспільні явища, які не відповідають моїм власним переконанням. І так, напр., уважаю, що за поширення тоталітарних течій серед нашого народу за міжвоєнної доби частина відповідальності паде на український демократичний табір. З-поміж лідерів української демократії одні (Винниченко, Грушевський) скаптулювали перед большевизмом, а інші (Петлюра та еміграційний уряд УНР) опинилися в залежності від Польщі. Така поведінка демократичних корифеїв компромітувала саму ідею демократії в очах молодого покоління, що виростало в 1920-их і 1930-их рр. на Західноукраїнських Землях під ненависним польським окупаторським режимом.

По-друге, чи це нам подобається, чи ні, тоталітарні рухи це частина збірного досвіду нашого народу — і не все в цьому досвіді було погане. Напр., можна (і треба) рішуче відкидати марксизм-ленінізм, але це че перечить тому, що наші комуністичні діячі типу Скрипника в певному часі відстоювали державні права УРСР, причинилися до розвитку української культури, сприяли українізації міст тощо. Подібне можна сказати про наших націоналістів. Іншими словами, з української історії не викинути ані Миколи Скрипника, ані Євгена Коновальця; подібно з української літератури не викинути тих визначних письменників, що були надхнені ідеями комунізму чи націоналізму (з одного боку, скажім, Хвильовий, а з другого Маланюк).

На рахунок націоналістичного духа треба, зокрема, вписати збройний опір в Україні під час Другої світової війни. Я знаю, що акції підпілля та загонів УПА супроводжалися такими речами, як терор проти українських політичних противників, включно до убивств. Проте вважаю, що не можна історії УПА зводити до цього одного. — дійсно ганебного. — аспекту, як це робите Ви і проф. Феденко. УПА боролася на два фронти проти німецького йsovетського імперіалізмів, при чому, — протилежно до рухів опору в інших країнах окупованої Європи, — не користувалася ніякою зовнішньою допомогою. Українські повстанці виявили безприкладну жертвеність і героїзм, при чому боротьба продовжувалася кілька років після закінчення війни, що свідчить про те, що вона мала підтримку населення. Згадуєте в Вашій заяві американського дослідника Джона Армстронга, але Ви мабуть не читали уважно його книги. Коли б Ви це зробили, Ви побачили б, що Армстронг говорить з пошаною про український рух опору періоду Другої світової війни. Все це не значить, що до історії націоналістичного

підпілля й УПА не слід підходити критично, не закриваючи очей на негативні моменти. Але в Вашій і Феденковій настанові знаходжу не критичну об'єктивність, але тенденційність.

Переходжу тепер до поточній проблеми. Пишете в Вашій заяві: "Ми радісно вітаємо всіх, що покинули диктаторські ідеології й організації і стали на ґрунт демократії, єдиної системи, що гарантує вільне життя людей і народів". Гарні слова! На жаль, їх заперечує зміст Вашої заяви.

Чи можливий перехід від тоталітарних до демократичних позицій? Маємо перед очима такі приклади, як еволюція в Чехословаччині 1968 року, або недавня ліквідація франкістського режиму в Єспанії. В обох випадках переборення тоталітаризму було наслідком внутрішньої еволюції в лочі даних систем. Уважаю, що старі демократи ювінні сприяти таким змінам відповідно до тоталітарних систем, а не перешкоджати їм з доктринерських мотивів.

Не зважаючи на те, що оунівський націоналізм був безперечно тоталітарною течією, під час Другої світової війни в цьому таборі виникли ревізіоністичні ферменти. Вже на еміграції в 1950-их рр. у бандерівській ОУН стався розлам і елементи, які тяжіли до демократії, виділилися в угрupовання ОУН(з), популярно зване "угаверівцями", або "двійкарями". Натурально, вириває питання, чи перехід двійкарів на демократичні позиції був ширий, чи тільки подиктований коньюнктурними мотивами. Ніхто досі не видумав якогось апарату, яким можна би міряти ширість політичних переконань. Але про переконання можна судити на піпстачі діл. Як вигляє діяльність угруповання ОУН(з) — ЗП УГВР? Воно підтримує репрезентативний літературно-сусільний журнал української діаспори, що в ньому співпрацює багато наших визначних літераторів і науковців; воно видало низку цінних книжок; воно присвячує багато уваги проблемам сучасної Радянської України і причинилося до популяризації на Заході писань наших підрядянських дисидентів; його відношення до інших українських еміграційних партій є коректне й толерантне. На мою думку, ці факти, ствержені більше ніж двадцятирічним досвідом, доводять демократичність середовища двійкарів.

Тому дуже дивує мене, чому Ви і проф. Феденко атакуєте власне той відлам колись єдиного націоналістичного табору, що від тоталітаризму еволюціонував до демократії. Вважаю, що така постаця полікточана не турботово "за етику в суспільному житті", ані будь-якими раціональними політичними мотивами, але локтринерством. Цим Ви робите себе спільником бандерівців і реакційного українсько-американського "естаблішменту", що для них двійкарі є сіллю в оші.

Врешті перехоплюю до особи Миколи Лебедя. Його коротку біографію можете прочитати в "Енциклопедії українознавства", де сказано, що він був присуджений до смертної кари польським судом (за участю в організації атентату на міністра Пепацького) та що в 1941-43 рр. він очолював протичемелікський резистанс і спричинився до постання УПА. Люди, яким доля дала такі ролі в житті, не можуть відзначатися прикметами лагідного ягняті. Не сумніваюся, що Лебедь, як колишній

професійний революціонер і провідний діяч підпілля та повстанського руху, був у ті часи безоглядний. Інша річ, чи він справді був "катом". Лебедь від довгих років живе в Америці, під власним прізвищем, не ховаючися. Чому ті, що звинувачують його в злочинах, ніколи не підіймали заходів перед американськими іміграційними та судочими установами, вимагаючи його виселення з США? Закиди його політичних противників (з інших фракцій ОУН), які навіть не відважилися своїх брошур підписати, але поховалися за псевдонімами, не заслуговують на те, щоб їх приймати безкритично. Врешті зверніть увагу на таїй момент: більшовики, які залюбки дискредитують українських еміграційних діячів як коляборантів і військових злочинців, не підіймали, оскільки мені відомо, таких закидів проти Лебедя і не вимагали його видачі. Від себе особисто можу сказати наступне. Не бувши членом націоналістичного руху, я Лебедя в Україні не знав. Зате я познайомився з ним в Америці і протягом років іноді, не часто, його зустрічав. Він спривів на мене враження розумного й відповідального політика, до речі, зовсім вільного від "вождівських" жестів. Скажу більше: вважаю Миколу Лебедя за одну з найсильніших і найталановитіших індивідуальностей, що іх мені доводилося зустрічати між українськими політичними діячами. Я зовсім не соромлюся того, що під "Заявою на захист Леоніда Плюща" мій підпис знайшовся поряд з підписом Миколи Лебедя.

Ще кілька слів на закінчення. Я дуже занятий і через це мушу обмежувати своє листування. Ale я шаную Вас, як приятеля моєї покійної Мами, і я Вам вдячний за прихильність, яку Ви мені виявляли протягом чотирьох років, коли я перебував у Вашингтоні. Тому я вважав моїм обов'язком з'ясувати Вам причини мого непогодження з Вами щодо даної справи. Копії висилаю проф. Паносові Феденкові, а також, для інформації, п. Миколі Лебедеві. Нічого не маю проти того, якщо проф. Феденко захоче цього листа опублікувати у своєму журнальчику.

Щиро Вас вітаю,

Іван Лисяк-Рудницький

II

Едмонтон, листопад 1978

В Поважаний Пан Проф. Панас Феденко
Мюнхен

Вельмишановний і дорогий Пане Професоре,

Прошу Вашого вибачення, що досі не встиг відгукнутися на Вашого листа з серпня ц.р. Я постійно дуже занятий і тому відповідаю коротко, зосереджуючися на тих пунктах, щодо яких дозволяю собі з Вами не погоджуватися.

1. Справа Миколи Лебедя

Ви помиляєтесь, коли пишете, що я буцічто "віправдую злочини Миколи Лебедя". Жодних і нічий злочинів я ніколи не віправдував. Але

про "злочини М. Лебедя" мені особисто — і, гадаю, ширшій українській громаді — нічого не відомо. Спомінів М. Косаківського та М. Скорупського, про які згадуєте, я не бачив і ніколи навіть про них не чув, хоч цікавлюся матеріалами до найновішої української історії. Я читав брошур Богдана Михайлюка, "Бунт Бандери", але не вважаю таких криптонімних писань, що виразно носять на собі печать фракційних порахунків, за достовірне історичне джерело. От хоч би фраза Михайлюка, яку Ви цитуєте: "Бойки Бандери і товаришів вимордували зрадливим способом *тисячі* (підкреслення моє. — І. Л.-Р.) українців". Чи такі загальникові ствердження мають служити доказом "вини" Лебедя? Може вони задоволять Вас, але мені вони не вистачать, ані мене не переконують. Ви виступаєте як оборонець суспільної моралі. На мій погляд, суспільна і просто людська мораль вимагає, щоб *таких* оскаржень, що Ви їх підіймаете проти М. Лебедя, не робити легковажно. Тут потрібна відповіальність за кожне сказане слово.

Від кінця війни минуло, дякувати Богу, тридцять три роки. Можна тільки дивуватися, що якщо Ви знали про якісь "злочини Лебедя" з того часу, коли він був чинний в українському підпіллі, Ви мовчали протягом цілої генерації й виступили з Вашими оскарженнями тільки тепер. Чи якісь нові інформації дійшли до Вашого відома щойно останнім часом? Не знаходжу таких інформацій, ані в Вашому циклостилевому обіжнику з минулого травня, "За етику в суспільному житті" (копію якого прислава мені пані Марголіна), ані в останньому листі. Зате знаходжу в них багато кріпких слів, таких як "кат", "держиморда" тощо. Але такі намагання впливати на емоції читачів не можуть замінити раціональних аргументів.

Гадаю, що Ви маєте обов'язок довести до відома громадянства всі факти, які, на Вашу думку, доказують провину М. Лебедя. Але, повторюю ще раз, це не повинні бути загальні фрази, тільки точні дані, з прізвищами, місцевостями, дагами, свідками. Чайже ще залишилося досить людей, що були самовидцями тодішніх подій. При цьому, самозрозуміло, зобов'язує засада *audiatur et altera pars* (треба вислухати теж другу сторону). Слідівався, що п. Лебедь буде реагувати на Ваші закиди. Щойно тоді буде можливо виробити собі сякий-такий об'єктивний погляд на справу. А поки цього не сталося, Ви не можете вимагати, щоб хтось "на віру" приймав Ваші голослівні твердження. Якщо йдеться про моє особисте відношення до п. Лебедя, я писав про це в листі, адресованому пані Марголіні і не можу до цього тепер нічого додати.

2. Оцінка націоналістичного руху та споріднені питання

Мені трохи смішно, що я несподівано опинився в ролі гейби оборонця оунівського націоналізму, хоч усе моє свідоме життя я був його послідовним противником. Але студійник історії повинен до суспільних явищ підходити *sine ira et studio* (без гніву і пристрасти). Зате сильні емоції часто

не дають змоги бачити речі такими, якими вони є справді. Не погнівайтесь на мене за шире слово: Ваше ставлення до націоналізму (мсю на увазі, очевидно, не націоналізм у значенні патріотизму, але табір ОУН) не позначене прагнення до об'єктивності, якої можна б чекати від історика.

Не хочу на цьому місці заглиблюватися в усі порушені Вами питання. Для цього була б потрібна обширна стаття. А втім моя оцінка націоналістичного руху висловлена в публікованих працях, отже хто цікавиться моїми поглядами, може легко з ними познайомитися. Проте не можу собі відмовити того, щоб не зайняти становища до двохпунктів.

По-перше, кілька слів про Донцова. Можна і треба його критикувати, але не вільно Донцова поборювати донцовськими методами. Донцов не визнавав диференційованого підходу до людей і подій, він кожну проблему упрощував до чорно-білої антитези, а своїх опонентів він заперечував тотально, не залишаючи на них, як то кажуть, сухої нитки. Вибачте мені ще раз, але Ви пишете про Донцова таким самим тоном і стилем, як він писав, наприклад, про Драгоманова. Таке "роблення чорта" з противника замикає дорогу до речової критики його ідей. До неприємних полемічних прийомів Донцова належало застосування того, що по-англійському називають *guilt by association* (провина через спілкування). Напр., вистачило, щоб хтось зацитував якусь думку Маркса, а Донцов негайно робив з цієї людини більшовика. Згідно з тією самою логікою, Ви закидаєте журналові "Сучасність", що той "вихвалиють" Донцова, бо там, мовляв, було колись щось про нього позитивне написано. Але ж бо я сам друкував у "Сучасності" мої гостро критичні про Донцова речі! Донцов в останні роки життя часто виступав проти "Сучасності", якій він ставив у догану пропаганду "гнилого лібералізму", "реалітетництва" та інші смертельні гріхи. Жоден безсторонній обсерватор не повірить, що редакційна лінія "Сучасності" є донцовістичною!

По-друге, Ви заперечуєте мою тезу про співвідповіальність демократичного табору за поширення тоталітарних (комуністичної й націоналістичної) течій серед українського суспільства за міжвоєнної доби. Але криза демократично-парляментарної системи була явищем притаманним для більшості тогочасних європейських країн. Було б дуже дивним, коли б ця тенденція не зачепила тільки нас. У почередному листі я вказав на факт, що частина наших наддніпрянських демократів (Грушевський, Винниченко і ін.) скаптулювалася перед диктаторським советським режимом, а друга частина (еміграційний уряд УНР) опинилася в залежності від поляків. Ви не відповіли на цей аргумент. Не багато краще виглядала справа на Західніх Землях. Старі галицькі демократичні партії (УНДО, радикали) не вміли приставитися напорові радянофільства в 20-их рр. і націоналізму в 30-их рр., але, навпаки, самі підпали під вплив тоталітарних течій. Ви пояснюєте поширення націоналістичного руху його "демагогією й терором" і посилаєтесь на приклад В. Мудрого, якого потурбувала націоналістична бо-

ївка. Але як тоді пояснити, що той самий Мурдай став згодом спільником бандерівщини? Як пояснити пізнішу скандалну еволюцію лідера радикальної партії, М. Стахова? Очевидно, щось було не в порядку з демократизмом багатьох лашких чільних демократів.

Тлумачити тріумф націоналістичного руху виключно демагогією й терором — значить відхилятися від історичної правди. Чому в великому осередку української еміграції, Празі, де перебувало чимало наших культурних і політичних діячів демократичного табору, в 1930-их рр. студентське середовище майже поголовно перейшло на націоналістичні позиції? Згадую про Прагу, бо Ви там тоді жили. Виходить, демократичні діячі не зуміли здобути довір'я тодішньої молоді, ані не знали, як передати їй свої ідеали.

Ставлю ці гіркі закиди, бувши сам демократом. Але вважаю, що українська демократія виявила в минулому великі слабості і хиби та що її сучасний стан серед української діаспори жалюгідний. Щоправда, тепер і націоналістичний табір

опинився в стадії кризи й розкладу. Але це не повинно демократам давати приводу для злорідства й самозадоволення. Мій остаточний висновок: українська демократія скріпиться тільки під тією умовою, якщо вона, не перестаючи бути собою, тобто демократією, зуміє засвоїти собі позитивний досвід і надбання супротивних таборів, — націоналістичного, комуністичного та, очевидно, консервативно-гетьманського. Тому не погоджується з тим, щоб обезцінити, очорнювати, тотальну заперечувати наш націоналістичний рух, а зокрема таку героїчну сторінку його історії, що нею безперечно була, — یе зважаючи на всі промахи й екциеси, яких не слід закривати — збройна боротьба УПА.

На цьому можна закінчити нашу розмову. Гадаю, що продовжувати її, принаймні в формі приватних листів, було б недоцільно.

З висловами правдивої пошани,

Іван Лисяк-Рудницький

(Закінчення в наступному числі)

Лев ЯЦКЕВИЧ

КУЛЬТ ПРОТИРОСТУ

169 років по причаленні перших англійських колоністів до Америки, 52 представники новостворених колоній з'їхалися в гарячий вологий день до Філадельфії, щоб пірписати документ, що становив зраду англійського короля Юрія III і проголошував індивідуальну свободу та незалежність 13 американських колоній.

Цей пам'ятний день 4-го липня відзначають у США кожного року. Перше 100-річне святкування відзначено в 1876 р. величавою Світовою виставою у Філадельфії. З тієї нагоди славний композитор Бетговен написав тріумфальний марш, винахідник Грегем Белл виставив свій телефон, а Франція переслава праву руку Статуї Свободи, зі смолоскипом, роботи скульптора Бертольда. Ця Світова Вистава, що символізувала переставлення Америки з хліборобської на індустріальну країну, проходила під знаком американської винахідливості та технічної досконалості.

Друге сторіччя незалежності США мало бути також відзначене у Філадельфії Світовою виставою; але за останніх 200 літ багато в Америці змінилося, особливо в соціальній ділянці, еманципації чорного населення та інтеграції, що в великій мірі спричинилося до зміни цього задуму. Остаточно вирішено, що 200-річчя незалежності США буде відсвятковане в усіх містах Америки.

У Філадельфії, колисці народження США, відновлено проулки первого колоніального посе-

лення та місце причалення В. Пенна, над рікою Делавар, знане тепер як "Сосаєті Гілл", розкопано фундаменти дому і робітні Б. Франкліна та збудовано там його музей; збудовано також кінотеатр "Живої історії" та влаштовано постійну виставку технічного поступу за останніх 200 років. Напроти Дому Незалежності змонтовано брезентовий театр, з парусного полотна, закосичений довкруги розкішними водограями та райдугою різnobарвних світл, які заломлювалися в бризках і струменях води. В тім театрі виступали різні самодіяльні групи з цілої Америки, включно з українськими.

Але за лаштунками цих святкувань відчувалася апатія та відсутність тієї динамічної сили, якої була сповнена Америка минулого сторіччя, та яку можна б назвати — "Америка в поході". Ця відсутність ентузіазму американського населення у відзначанні 2-го сторіччя своєї незалежності була одною з причин втягнення до колісниці "Байсентенніял" етнічних груп, а ними й української.

Не є метою цієї статті входити в деталі участі української групи в 200-річних святкуваннях незалежності США чи займати становище щодо доцільності, успіху чи невдач. Слід, проте, згадитися в одному, а саме, що основною метою участі етнічних груп в "Байсентенніял" була спроба показу їх вкладу в розвиток США. На жаль, наша участя була обмежена тільки до показу українського фольклору, народної хореографії,

вокального та образотворчого мистецтва. В дійсності ж найбільшим українським вкладом у бурхливий розвиток американського промислу за останніх 100 років (чого українські організатори ані не показали, ані не підкresлили) був вклад українських м'язів у розвиток цього промислу. Ми не маємо українського Ляфаста, ані українського Гумбольдта, Косцюшка, Пулавського, але маємо зате сотки тисяч безіменних українських імігрантів, завербованих єврейськими агентами по наших селах і використаних, як білі негри. Вони, протягом 50 літ, сльозили в поті чола чорний антрацит у підземних штолнях копалень і масово гинули з виснаження чи затруєння метаном у слабо провітрюваних підземних лябірингах Шамокіну, Пітсбургу чи Вілкс Беррі.

І саме на тому поті, на мужицькому самозаперти, на зблілих м'язах та нещадній експлуатації безіменних українських копальняних та фабричних героїв американський промисел дійшов до зеніту свого розвитку та поклав на скронь Америки лавровий вінок найбільшої потуги світу.

Та замість показати той титанічний вклад праці рук українських робітників, що причинився до небувалого розвитку американської індустрії, ми показали учасникам "Байсентенніяла": український фольклор: вишивки, писанки, кераміку та голака в slabkій, хореографічній імітації Вірського. Не можна відмовити організаторам української участі в святкуваннях патріотизму та доброї волі показати чужинцям красу української культури. Але політично, це був класичний показ нашого протиросту.

На жаль, часи грандіозного розвитку, снаги та динамізму молодої американської нації вже поза нами. Перед нами — Америка зі зламаним моральним хребтом, з припиненням льотом, сповільненим темпом продукції та загальним збайдужінням людей, позначенім іржою апатії.

Що сталося з Америкою, на що хворіє найбільша потуга світу? На це питання дає нам близьку відповідь лондонський економіст та журналіст Мек Рей. На його думку, Америка хворіє на цю саму духову недугу, якою хворіла в 2-ї половині 19-го сторіччя Англія. Ця недуга, до речі, була одною з причин сповільнення англійської промислової експансії, яка у висліді довела до упадку англійської імперії. Цю недугу він називає протиростом, чи радше протидинамізмом. І, якщо урядові Америки не вдається в найближчім 10-річчі вилікувати країну з тієї недуги, існує велика небезпека, що вона випустить з рук стерно керівництва світу.

Перше 100-річчя, по проголошенні незалежності США (1776-1876) було в Англії 100-річчям небувалого технологічного росту та матеріально-го добробуту, основаного на винаході парової машини та залізниці. Це були англійські винаходи, тому Англія перебрала автоматично в свої руки провід Індустріальної революції.

Друге сторіччя (1876-1976) було позначене низкою великих винаходів, між якими на перше місце слід поставити винахід монтажної ленти та металообробних толеранцій, що започаткували в Америці масову продукцію автомобілів. Обидва

ті винаходи, поруч притаманної американської підприємчівosti (Єнкі ентерпрайз) дали змогу Америці, по другій Світовій війні, перебрати зід Англії індустріальне керівництво світу. На те зложилася також низка соціально-психологічних причин. Одною з них був занепад англійської індустріальної експансії у висліді упередження англійської аристократичної верстви до нових форм промислу і торгівлі та бюрократичного закостеніння англійської урядової верхівки.

Америка не мала своєї родової аристократії, але замість неї вона виростила промислово-економічну аристократію капіталістів. У США винахідливість, підприємчівість та праця вважалися великими чеснотами, які давали змогу кожному, навіть новоприбулому емігрантові, вибитися вгору. Це стало основою нечуваного розвитку американського промислу та технології, завершеної винаходом комп'ютера, розбиттям атому та візитою людини на місяці. Молода американська держава стала авангардом науки в світі, здобувши досі 150 нобелівських нагород.

Але дійшовши до вершин технологічного та наукового розвитку, позначеного найвижчим життєвим стандартом у світі, молоде американське покоління духовно заламалося. Доцьогочасний динамізм американської індустріальної доби виявляє поступове сповільнення, а фабрична видайність помітне обниження. Найгірше, що сама ідея експансивної економії, що була досі основою росту США, стала предметом глуму американських інтелектуалістів. Майже на всіх університетських кампусах процвітає явний культ протиросту, який студентська молодь вважає найвищою моральною філософією, що має спасти людство.

Дивним збігом обставин цей спазм промислово-фобії підніс високо свою голову в часі, коли криза пального збільшила ряди безробітніх і потрясла основами економії світу. І це лише початок, бо ж США це тільки малий естрів на широкому океані недорозвинених та поневоленых соціально і національно народів, що домагаються щораз голосніше та настирливіше справедливої участі в свободі та розподілі багатства світу.

Як говорить народня пословиця: "ситий голодного не знає", і тому пересічний американець думає тільки про себе, а конкретно про те, щоб задержати свій досьогочасний рівень життя, який можна без перебільшення назвати "добробутом без відповідальності". Бо США зужитковують для своїх власних потреб приблизно 50% сировини та енергії цілого світу, ресурси яких, як відомо, вичерпуються.

Здавалося б, що в тих критичних хвилинах, американці затиснуть свої пояси, закотять руکави до праці та запряжуть свою винахідливість для припинення інфляції та зроблення Америки самовистачальною. Елімінація нафтового імпорту, зменшила б імпортовий грошевий дефіцит, піднесла б вартість американського долара на світовім ринку й, у висліді, припинила б постійно зростаючу інфляцію.

Але нічого подібного не сталося. Енергетичний проект самовистачальності застяг в Конгресі вже два роки, на американських дорогах збіль-

шилася кількість кедиляків, біля мешканевих домув паркує щораз більше автомобілів, преса віднотовує щораз більшу кількість злочинів і страйків. Ті всі речі щораз більше поглиблюють економічний і моральний хаос та спричиняють обниження росту найбільшої потуги світу, з якою українська етнічна група зв'язала свою долю.

Приглянемося тепер, що собою та етнічна група являє та яких осягів вона добилася за час своєго 100-літнього побуту в США. Практично осяги української етнічної групи дуже малі, якщо порівняти їх з осягами ірландців, італійців, чи євреїв.

Характеристичне, що сvreйська етнічна група, живучи в Америці 100 років довше за нас, не брала взагалі участі в святкуваннях 200-річчя незалежності США, хоч вона могла б показати дaleко більше за нас, наявіть в мистецькім аспекті, що був найбільшим козиром у показі наших осягів. Євреї не брали участі в тих святкуваннях, бо не хотіли виявляти своєї спрагжньої сили в США. Їх сила базується на тому, що вони зразу збагнули суть американської, капіталістичної системи та включилися до найважливіших її ланок: торгівлі, банковості, реклами, посередництва, розвагової індустрії та політики. І якщо ми хочемо відіграти в Америці яку-небудь ролю та здобути який-небудь вплив, мусимо наслідувати євреїв. На жаль, ми досі нічого не навчилися і майже нічого не осягнули. Скажім собі щиро, що в тому часі, коли Америка з колонії перетворилася в найбільшу силу світу, ми не зуміли закріпити на-

віть власної держави, яку, де речі, ми самі розバラли.

Звичайно, ми маємо тисячу виправдань, скидаючи вину за це на наших "воріженців", на відсутність природних границь, на татарське лихоліття, на зовнішні сили тощо. Ale ми не в силі заперечити основного факту наших політичних та економічних невдач, яких причина захована глибоко в нетрях наших душ, в формі українського суперконсерватизму та специфічної української філософії в стилі: "знайте, забув", "моя хата скраю", та, чи не найбільш нам притаманного, "якося то буде".

Цей національний український антидинамізм — це головна причина всіх наших лих і нещастя! Це й причина того, чому ми, зашившися в комиші українських гетт, не зуміли час нашого 100-літнього побуту в Америці добитися важливіших осягів.

Перед нами велике завдання — започаткувати економічний ріст нашої етнічної групи та спрямувати нашу енергію не на внутрішні політичні чи релігійні міжусобиці, а на розвиток торгівлі, промислу та економії. Наша молодь повинна масово вивчати право, журналістику, економічні та політичні науки та включатися в американську політику, пресу, телевізію та "бізнес", що дасть нашій еміграції не тільки більшу силу, престиж та вагу в боротьбі за наші визвольні ідеали, але та-кож допоможе її вийти з зачарованого світу мрійництва, просвітлення та провінційності, що лягли в основу нашого протиросту.

Ярослав ХАРЧУН

АЛІСА В ЗАДЗЕРКАЛЛІ АБО Ж СВІТ, БАЧЕНИЙ З-ПІД ЛОБА

Невдячна це справа — досліджувати, як, хто і коли розпочав ширити чутки про те, що сучасна українська літературна мова з її правописом включно — це "зрусифіковане" наріччя. (Пам'ятуючи, що я і Русь маємо щось трохи спільногого, не підtrzymую утворення лайливих слів від цього кореня). Вперто повторювані поголоски перетворились у міф, який тепер досить важко розвіяти і який, зверніть увагу, зиник не на рідинх землях, а вже на еміграції. Бо наявіть у недоброї пам'яті тридцяті роки ніхто не зайшов аж так далеко, щоб вважати, ніби-то гідбувається змішування української мови з російською. Всім було відомо, що арбітранним шляхом було впроваджено деякі пропозиції, що не пройшли на голосуванні в справі утвердження українського правопису 1928 року. Іншими словами, центр тяжіння літературної мови було переміщено на південно-східні діалекти та припинено етнографічні експерименти в галузі творення сучасної наукової термінології.

Нічого нового не було придумано, про всі зміни, які вже без голосування було впроваджено після розгрому ВУАН, говорилося і дискутувалося на протязі двадцятих років. Всім було тоді ясно, що ці зміни не виходять за межі української мови як дводіалектної системи. Перемогла думка, що наукова та культурно-побутова термінологія, яка творилася б виключно на базі корінної лексики, дуже часто набирала б емоційного забарвлення, що йде вразріз із функціями термінології як такої. Пейоративність і термін — явища абсолютно несумісні. Ілюструючи цю думку популярним у ті роки анекдотом, зроблю наступне резюме: із двох варіантів — "сів на велосипед та й поїхав до фотографа" і "сів на самопер та й по-пер до мордописа" — переміг перший варіант. Натурально, що новітній варіант віддзеркалює до певної міри і фонетичну систему південно-східних діалектів, в яких, зокрема, звук Г існує лише як маргінальне явище системи. Кажучи "до певної

міри" я маю на увазі інший звук — Ф — якого також не знають південно-східні діалекти (точніше, не знали), але який переміг у мові силою довгої писемної традиції. Негативне враження справляє лише той факт, що новітній варіант мови було покликано до життя в недобрий час і під лиховісний акомпанемент.

Жоден думаючий інтелігент у Львові в 1939-1941 роках не вважав, що радянська влада принесла "русифіковану" українську мову. Ніхто не вважав і після війни, що в житті республіки функціонує "зрусифікований" варіант української мови. Заяви окремих чиновників від мовознавства на протязі сорокових років і пізніше про необхідність і можливість планомірного наближування української мови до російської залежали від індивідуальної міри підлабузництва або від коливань політичного барометра. Ніхто не поспішав впроваджувати такі рекомендації в життя, і про них з часом забувалося, як і про всі централізовані рекомендації та постанови. Таким коливанням політичного барометра і звязаним з цим "обчухуванням" мови можна було б присвятити окрему розвідку. Але при всьому тому вже на початку 60-их років виявилось, що українську мову досконало знають десятки гисяч людей з нахилом до пера, за якими стоять мільйони простих мовців. Такою ситуація лишається і в даний час, хоч зовнішні прояви активного володіння досконалюю нормативною мовою набрали на протязі 70-их років інших форм.

У той же самий час на еміграції колотилося густе вариво непевності й підозріння до мовної практики земляків на Батьківщині та до правопису, який обслуговує сучасну українську літературну мову, що стала нормативною для об'єднаних земель України. Великий відсоток тих, хто на еміграції мав до мовних питань пряме чи посереднє відношення, намагалися підтримувати штучний стан нервового збудження, що переходило часто в істеріку.

Мотиви тих, хто запустив у емігрантський активний вжиток місі про "зрусифіковану" українську мову і правопис, — це мотиви особисті або ж політичні. Ще однією передумовою було фальшиве почуття локального патріотизму.

Особистими мотивами керувались ті, хто був делегатом правописної конференції, що приграла в свій час до усталення "харківського" правопису, або ж блав у свій час активну участь у дискусії. Політичні мотиви впливали на погляди тих, хто мав персональні непримінності в похмурій період тридцятих років чи й просто був свідком трагедії нашої інтелігенції. Фальшивим почуттям локального патріотизму завжди керувались окрім представників західноукраїнської верстви нашої інтелігенції, які вважають, що сучасною українською літературною мовою Галичину обійтено і покривдично, тому що польське фонетичне та морфологічне оформлення запозиченої наукової та культурно-побутової теорії позставлено поза межі літературної норми (м'яке Л у коренях слів, механічна трансплантація звука Г, штучно утворені закінчення для збереження того ж граматичного роду, що і в мові-джерелі, і т. ін.). Ці три

мотиви або ж зливались докупи, або ж ускладнювались ілюзорною вірою в месіанску роль еміграції. Така віра обов'язково передбачає, що на Батьківщині справи йдуть все гірше й гірше, а несумісні з догмою факти обурюють і дратують "віруючого". І вся сукупність вищенаведених причин створює заплутаний і нездоровий психологочний комплекс.

Паралельно з уявним дотримуванням стандартів українського радянського правопису 1928-го року відбувається загальний занепад мовної культури еміграції. Старі мовні стандарти ідуть укупі із старими зразками літературної творчості, які не збуджують уяви пізньоамериканського штудія чи студента: учень не ідентифікує себе в невідомих йому ситуаціях. А тому що комплекс месіанізму дивовижно гібридизується з комплексом неповноцінності, то виникає панічний страх перед вживанням підручників та методичних посібників з УРСР. Люди з психологічними комплексами, звичайно, втрачають почуття гумору і не зауважують, що "небезпечні" для студентів чи старших школярів ідеологічно обумовлені вкраплення в підручниках — це добре джерело гумору та іронії. Цікаво, що школярі та студенти в СРСР це зауважують.

**

На початку статті було згадано, що слова "русифікація" та "русизм" не зовсім надаються для того, щоб з них робити лайливі словечка... Є в пустелях така істота, саламандрою звана, яка під час голоду з'їла власний хвіст. Вчораши русини й нащадки Київської Русі щосили кусають самі себе, виявляючи свій гнів словом "русифікація". Все це, звичайно, на превелику втіху мовознавців із Інституту російської мови Академії Наук СРСР, які воліють не згадувати, що їхній же Михайло Помоносов, всесторонньо обдарований вчений XVIII століття, називав рідну мову "языком российским", а не "языком russким". Помоносов бо навчався в Києво-Могилянській Академії і добре знає, де кінчачеться "язык russкий" і починається "язык российский". Нас же націкували на власний хвіст, от ми й кружляємо по колу.

Заголовок віломої книги Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" зробив сумнівний термін популярним. Не свідчить лише про силу впливу однієї емоційно наснаженої особи і актуального твору на народні маси, але це не втримує нас "іп ревізії непродуманого терміну".

Шоб термін щось означав і щось пояснював, він повинен бути точним. Є в етнографії поняття "транскультурація", що означає засвоєння одним народом елементів культури іншого народу, частіше навіть включно із мовою. Приклад — індійці Південної та Центральної Америки, які знали гітари. Іспанська мова, якою вони послуговуються, ніколи не зробила їх іспанцями.

Інший приклад — ірландці, які щойно тепер, після злобуття політичної незалежності, намагаються відродити свою майже втрачену кельтську мову. Так виглядає транскультурація.

В умовах безпосередньої близькості до містополії (держави-колонізатора) та при низькому культурному рівні підлеглого народу (маю на увазі не суму правил етикету, а культуру в значенні етнографічному) транскультурзація майже неминуче закінчується асиміляцією. Якщо для України перша з названих передумов існує, то другої (низького культурного рівня) не було ніколи. Отже, про асиміляцію ("обрусені") говорити не доводиться. Розкидані поза межами УРСР українці Радянського Союзу асимілюються в дуже незначній мірі. Наявність у радянських документах обов'язкової графі "національність" дає можливість стежити за явищем асиміляції. В той же час прояви транскультурзації окреслюються з повною очевидністю.

Як схематично можна зобразити мовну ситуацію на Україні? Ми бачимо з одного боку добру українську мову, а з другого — добру російську. Абсолютна двомовність — явище, що набуває все більшого розмаху, при чому знання російської мови допомагає освіченим мовцям контролювати помилки в українській мові і навпаки. Посередині ж простягається живе, динамічне і мінливе море усного народного мовлення — від діалектичного до "суржикового", від неконтрольованого українського з вкрапленнями російських слів до неконтрольованого російського з домішкою українських слів та впливом української вимови. Із цього моря оптиміст виловлює перли, творячи поезію та пісні, що зачаровують скептиків на еміграції. Песиміст же в цьому морі обов'язково знаєде те, чого шукає. Існує ще й тип спекулянта: якщо такий опиняється на еміграції, то йому відразу стає ясно, що гнилий товар тут також бував прибутковим. Ні песиміст, ні спекулянт, не знають і не люблять того нагоду, над яким ллють сльози. Тільки спекулянтою за сльози платять, а бідний песиміст розплачується сам.

**

Отже, транскультурзація — це процес зміни культурних характеристик народу. З другого боку, транскультурзація, яка не перейшла в асиміляцію, — це кінцевий результат довгого процесу опору та пристосування до несприятливих історичних умов. ("Нас тоглять, а ми випливаємо, хоч нікого цим не радуємо" — за гумористичним парадигматичним поманочем "Лъванапшть стѣльпіз" І. Ільфа та К. Петрова). Історичні аналогії доказують з не咏имою очевидністю, що зміні культурних характеристик (мовних, релігійних, обрядових) завжди передувало насильство. Але всяке насильство, тому що воно пов'язане з приниженням людської гідності індивіда або пілого надоду, ніколи не досягає точно таких результатів, які запляночані авторами його. Все ж насильство в той же самий час ніколи не приходить безслідно для жертв.

У фізиці відоме поняття вектора, тобто, результатаційної траєкторії дії рушійних сил, що діють у різних напрямках. Коли один реактивний дзигун штовхає об'єкт на захід, а інший — на північ, то об'єкт переміщатиметься на північний захід.

Це вектор, оптимально можлива траєкторія руху об'єкта, скажімо, корабля... При дуже сильній хитавиці з корабля можна впасти або перебратись на інший. Емігрант із національного корабля повинен мобілізувати всю свою внутрішню гідність, щоб утриматися від глузування з колишніх супутників та від нерозважливих повчань. Як контролювати себе — радити важко, не моя це ділянка. Мабуть, треба хоч трішки любити своїх людей і вірити в них. Песимістичні сльози — це теж від браку віри.

**

Планомірне звужування функціональної сфери української мови на Україні та методи знеохочування до мови викликають серйозне занепокоєння як вдома, так і на еміграції. Як тут, так і там, фіксується все: яка робоча мова технічної інтелігенції України, якою мовою записує лікар історію хвороби пацієнта, якою мовою стюардеса говорить до пасажирів на авіалініях республіки. Там, вдома, величезна більшість пасажирів того літака і пацієнтів тамтого лікаря чудово усвідомлює, що живуть вони в особливих умовах і грають кожен свою роль. Дуже часто вони грають її бездоганно — і стюардеса, і лікар, і пасажири, і пацієнти. Дуже часто вони переграють свою роль, наприклад, посилаючи дітей до російських шкіл. Статистика скорочення кількості українських шкіл на Україні стає відомою на еміграції, і тоді деякий час лунають голоси обурення. Еміграція, звичайно, захищає школи з українською мовою навчання. З котрою із них?

Факт є фактом: еміграція в цьому випадку захищає сучасну українську літературну мову, ту самісінку, яку не допускається в учнівські та студентські підручники по цілому Західному світі. Здоровий інстинкт народу релігія захищати українські школи на Україні та українську мову в технічних ВУЗах. А нездорові спекуляції та маневрування тенденційно сріснованих, егоїстичних осіб спрямовують здоровий інстинкт емігрантських мас на багністі стежки недовір'я до тієї мови, яка все ще функціонує на Україні і яку там люблять і плекають. Це мова, якою Василь Симоchenko хлюпнув у вічі: "Хай мовчать Америки й Росії..."! Звичайно, інколи краще змовчати в Північній Америці. Це краще, ніж говорити невпопад. І в цьому випадку еміграція круїзляє по колу, як ота саламандра за своїм хвостом.

**

Після того, як у п'ятому номері "Журналу вищих українських студій" (Канада, КІУС) з'явився мій невеликий шкіц п. з. "Українська мова чи мова української еміграції?", я мав змогу перевірити глибину громадської думки про порушене там питання довір'я до сучасної літературної мови нашої об'єднаної Батьківщини. Як я й чекав, у ланцюгу звязку між домом та діаспорою рветься найслабкіша ланка. Цією ланкою є питання транслітерації англійських власних назв, частково — німецьких. Справа в тому, що для українців Північної Америки англійська є або

першою, або другою активною мовою. (Випадок транскультурації з добре замаскованим насильством?). Тому англійські імена, прізвища та географічні назви ми схильні просто транскрибувати фонетично, в той час як у мовах самостійних народів ідеться не про транскрипцію, а про фонетичну та морфологічну адаптацію. Це стосується також випадків, коли мови послуговуються тим самим латинським алфавітом і про транслітерацію чи транскрипцію, наприклад, прізвищ, не доводиться говорити: фонетична адаптація чинна і в тих випадках. Українська мова України має з іноземними власними назвами інший клопіт: не маючи безпосередніх дипломатичних, комерційних та інформаційних контактів з країнами світу, УРСР отримує всю інформацію з-за кордону через російськомовне посередництво, в результаті чого в українську мову попадають іноземні власні назви, пристосовані (або й невдало пристосовані) фонетично до російської мови. Процент оцих чисто російських нашарувань у мові настільки незначний, що не повинен підривати авторитету сучасної української літературної мови. Кількісно цей процент стає просто несуттєвим, якщо зважити, як непривабливо виглядає українська ненормована мова емігрантських друкованих видань і як сліпо всі іншомовні власні назви в ній нагинаються до англійської гимнаві.

Питання написання іншомовних власних назв належить до складних випадків українського правопису, тим більше, що тут наявні ще й позамовні фактори. Якщо б я зважився запропонувати свою систему, я базував би її на таких засадах:

1. Кооптована в мову іншомовна власна назва починає підкорятись фонетичним і морфологічним законам мови-приймача, втрачаючи зв'язки з мовою-джерелом.

2. Іншомовні назви не просто транслітеруються чи транскрибуються, а адаптуються фонетично й морфологічно.

3. Правила фонетичної адаптації повинні бути не механічними, а позиційно обумовленими. Саме тому я й волію слово "адаптація". Гнучкі правила допоможуть уникати безпрецедентних у рідній мові звукосполучень, особливо збігу приголосних. Наприклад, звук *w* або елемент *w* у дифтонгах *aw*, *ow* треба було б передавати і через "v", і через "u" — залежно від позиції (звукового оточення).

4. Недопустимі безпрецедентні фінальні звуки основ, активних у словотворі: *Bіnnіleg*, *Гамбург*.

5. Не виходити за межі фонетичної системи діалектів, на основі яких постало сучасне усне літературне мовлення. В цій системі, як було сказано вище, звук "g" є маргінальним звуком і існує лише в нечисленних звуконаслідувальних та давно запозичених словах. Отже, написання *Bіnnіleg* та *Гамбург* скасовується ще й цим правилом. Противникам цього підкresлюю ще раз: мові не йдеться про транскрипцію, а про гнучке пристосування чужої назви до власної системи.

6. Науково-технічна, культурна, спортивна та інша термінологія, яка утвердила у мові, не повинна піддаватись жодній ревізії. Терміни мають у мові своє специфічне життя, і *капельмейстер* та *фейерверк* — цілком добре терміни, по-скільки ніхто їх не плутає з *дирігентом* та, скажімо, *фестивалем*. Функціональна спроможність терміна важливіша для мови, ніж вірність мові-джерелу.

**

Застереження до "кіївського" правопису настільки незначні, що його можна і треба впроваджувати у викладання на всіх рівнях — від дошкільного до університетського. Викладати безсистемне наріччя замість живої мови — це, крім усього іншого, означає дезінформацію керівних органів університетів та гуманітарних факультетів. Це також дезінформація молодого покоління.

Якщо й треба робити деякі корективи прийнятого в УРСР написання власних назв, то місця на це завжди вистачить в коротких примітках до підручників, доки не буде створена переважлива наукова система фонетичної адаптації. Яким обережним треба бути з корективами, я пепеконався, коли в редакції торонтської газети *Finnish Weekly* незаперечно встановив, що фінні вимовляють назву своєї столиці все-таки через "x": Хельсінкі з лабіалізованим *O* у першому складі.

Як серед викладачів української мови в країнах нашого поселення, так і серед широких кіл громадськості існує думка про необхідність зняття "табу" з сучасної української літературної мови (*Modern Standard Ukrainian*). Цією статтею я висловив і своє бажання, щоб здорована думка породила чин.

Ярослав ХАРЧУН

ВІД РЕДАКТОРА: У цій статті збережено сучасний "кіївський" правопис Автора. Нею я дозволю собі закінчити майже цілорічну дискусію в "Нових днях" на мовній правописні темі. Причини, що дозволили до цієї дискусії п. Ярослав Харчин висловив ясно й відважно. Ми вже писали, — "Нові дні" перші підпорядковуються рішенням, прийнятим у цих справах нашими авторитетними установами на еміграції, а тим більш спільним рішенням відповідних установ України й української еміграції. А поки це станеться — більше статей і листів на правописні теми ми не друкуватимем.

М. Дальний

**"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ
ВАШИХ ПОРАД І ДОПИСІВ
НА РІЗНІ ТЕМИ НАШОГО ЖИТТЯ.**

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

(З недрукованих спогадів. Початок у попередньому числі "Н. Д.")

Сергій Володимирович, не скидаючи своїх у золотій оправі окулярів навіть у ліжку, часто й глибокодумно плямкаючи губами, в розмові про напрямок журнала "Нова Громада" відразу переїшов на повчально-менторський тон, виголошуєчи — не просто висловлюючи, а саме виголошуєчи — свої думки, ніби глибокі власні переконання, і вже тим примусив мене відразу насторожитись.

Коротко: Пилипенко доводив мені (як українець — українцеві), що переживаємо, мовляв, такий час, коли на всі заставки й з усіх щілин мусимо підкреслювати, що ми — українці, що ми — відмінна нація, відмінна у нас культура, відмінний життєвий уклад, обряди, звичаї і т. д. і т. д. Говорив те, що мені з малечку добре було відоме.

— Аж до "nehaj живе вільна й незалежна!" — ось що сьогодні на часі. І це ви, як відповідальна людина в журналі, повинні собі затяжити. Але — одночасно: дзвоніть у всі дзвони, кричіть на всіх перехрестях, нагадуйте кожною друкованою літерою журнала, розбуджуєтесь всякими можливими способами клясову нетерпімість до куркуля, до багатія, до здирника та визискувача! Таке сьогодні наставлення партії... І якщо ви підете цим шляхом, то йтимете в ногу з партією, з її генеральною лінією, ви збережете гарне культурне воєнище, за яке ми вважаємо ваш журнал.

І так далі. І так далі.

На мої невиразні заперечення, що багато хто собі в'язи скрутів уже на пропонованих тепер ним ідеях і постулятах, Сергій Володимирович глибокодумно зауважив:

— Кажу вам, що основний ворог наш — це куркуль, і якщо хочете послухатись моїх порад...

Чарівливі, глибоковразливі очі колишньої пані Голубовичевої, здавалось мені, говорили щось інше, щось застережливе, про щось ніби хотіли безмочно сигналізувати мені.

Вийшов я від всеукраїнського письменницького "папаші" з глибоким розчаруванням, і ще з глибокою впевненістю, що наговорив мені землячок Пилипенко дурниць, та з гарячим бажанням побачитися ще з кимось, щоб перевірити настановлення "папаші".

І, на мою велику втіху, того самого дня мені сказали, що мене дуже хоче бачити Хвильовий. Микола Григорович Хвильовий. Пообіцяли ввечорі влаштувати зустріч.

Уже тією звісткою я був немало схвилюваний. І в наслідок довгих роздумувань вирішив — будь там що, нехай він і який комуніст (Пилипенко теж комуніст, хоч і з колишніх боротьбістів), але ж у нього гаряче б'ється справжнє українське серце, — поговорити з Хвильовим як найвідважніше.

Сталося так, що нас познайомили на вулиці. І здається, що то було на тому самому Павлів-

ському майдані. Тільки вже не ранком, а ввечорі, коли скупо годовані славетною харківською турчанкою*) вуличні ліхтарі в присмеркових сугінках тримали вулиці самозванної столиці України в напівтім'я.

Ті, що познайомили мене з Хвильовим, відразу відійшли, і ми залишились на вулиці вдвох.

Харків виравав усіма живчиками свого індустріального, розбурханого першими днями НЕП-у життя. Дзенькіт і брязкотіння старих, як світ, трамваїв, хворобливі вигуки багатьох авт, далекі відгомони голосів величезного залізничного вузла (100 потягів на добу в усіх напрямках) і рідкісні погуки велетнів- заводів — усе це зливалось над Павлівським майданом — своєрідною западиною супроти недалекого Нагірного району — в якусь дивну какофонію, яка то тривожила, то прикро лоскотала нерви, то знову присипляла чуйність, але в усякому разі невпокійно діяла на нерви незвіклого.

Я не був ще досить привичаєний до такого вирання великоміського життя (у Києві — багато тихіше й затишніше), проте ту галасливу какофонію відчував тоді мало. Мене більше цікавили підсліпувати харківські ліхтарі, що аж надто скупо ділилися світлом з тисячами пішоходців та автоїздців, оточені, як своєрідною ореолею, сірою мрякою важких випарів індустріального осередку.

Толі, в ту хвилину найбільше цікавив мене Хвильовий.

Якимись дивними, підсвідомими шляхами я відчув швидко — і це сталося вже після першого довгінного стискання ним моєї руки — відчува у Миколі Григоровичеві того, кого справді можна назвати другом.

Він, як ініціатор нашої тодішньої зустрічі, заговорив, розуміється, перший. Почав якимись звичайними, буденними запитаннями: як живеться, як працюється, як вам подобається Харків, але я всією істотою відчував, що це його найменше цікавить.

Ми пройшли повз "Селянський будинок", де на пішоходах не було майже нікого, пірнули в півтім'я зачілку, що звертав у напрямі на далеку звідти Основу, а далі — далі я просто загубив свідомість напоямків і місць, де ми проходили. Спостерігав тільки — і то досить гостро — що весь час ми пильнуємо їти незалюдненими вулицями й завулками, тримаємося якось інстинктивно в тіні, далі від тьмавих ліхтарів, а при зустрі

*) Електротурбіна, толі недавно куплена советськими посланцями в Константинополі за скажені гроші, і куплена дуже недавно, бо цілий ряд років вона майже день-у-день вибувала з ладу, залишаючи столицю України без світла.

чах із пішоходцями мимохіть обидва стишуємо мову...

Хвильовий скоро звернув розмову на Київ, на тамтешнє письменницьке середовище, на журнал "Нову Громаду". І тут я відчув, що саме це, саме доля журналу, його напрямок, умови праці в ньому і перспективи дальншого існування його і було метою його зустрічі зо мною.

В тоні голосу Хвильового, яким він розмовляв зо мною, в коротких небагатомовних і, видно, глибоко зважуваних і продумуваних запитаннях і відповідях його я відчув, що маю справу з цілковитим антиподом балакуна Сергія Пилипенка.

Моя настороженість до Хвильового як до комуніста зникла вже з перших сердечних запитів його про умови літературної праці українських майстрів слова в Києві. І воднораз глибоко відчув, що і його настороженість до мене — і як до людини непартійної, і як до людини досі йому незнайомої (хоч і чув він, безперечно, про мене, як чув — розуміється, безмежно більше — про нього я), — його настороженість також безвісти розтанула в цьому запаморочливому присмерку нашої — не своєї — столиці...

Коли на дуже делікатно висловлене запитання Миколи Григоровича про моє "віру", якого я додержуюся в праці для "Нової Громади", я цілком щиро й відверто сказав йому (зовсім не відчуваючи біля себе комуніста), що за весь час моєї майже трирічної праці в журналі там не появилось не тільки ні рядка, а навіть ні слова кривого супроти героїв нашого національного визволення — Петлюри, Коновальця, Юрка Тютюнника, як і проти всього національно-визвольного руху (а всякі підсоветські друковані органи мусіли за всяку ціну ганьбити й плюгавити те святая святих українського народу), — очі Хвильового, коли він аж нахилився до мене, щоб заглянути в обличчя, блиснули якимось особливо радісним блиском, він узяв мене по-побратимському під руку, і вже так і не випускав своєї руки з-під моєї увесь той довгий вечір.

А словами сказав:

— Ви робите, безперечно, чесно, як і слід кожному з нас... Але... (і в голосі стало чути гіркий смуток) — чи довго вам пощасти та триматися?

При тій нагоді я розповів Миколі Григоровичу про ті настановлення, які я почув сьогодні тут, у Харкові, від однієї відповіальної партійної, але української людини (прізвища Пилипенка я так і не назував); він, одну хвилину подумавши, гірко відповів:

— Стережтесь, товариш Кобець, таких мало-продуманих порад. І робіть із них свої висновки. Можливо, що таке настановлення вони й дали на якийсь час. Але ж ви знаєте, як міняється і хня тактика, ви знаєте, що там за всяку ціну чіпляються за владу... І не забувайте, що на подібні гачки піймалося вже немало наших хороших людей... Отже, тримайтесь, як трималися досі, і нехай вам щастить. Пам'ятайте, що ви своїм, нехай малесеньким, вкладом якось та збагачуєте скарбницю нашого... трудового народу.

Ми ще довго блукали напівтемними вулицями Харкова. Мій потяг, що відходив десь по 9-й вічора на Київ, уже пішов, я втратив пляц-карту, переночувати мусів у якісь мебльованій нічліжці біля вокзалу в Харкові, запевнивши на прощання Миколу Григоровича, що маю де переночувати.

І розлучились ми — друзями до смерті...

**

На жаль, до його трагічної смерті...

Іншого разу в Харкові, побувавши на авдіенції у голови Книгоспілки Адольфа Ернестовича Геттлера, шведа чи норвежця з походження, старого російського ес-ера, надзвичайно культурної милої людини, я, пославшишись на мої розмови про долю журналу "Нова Громада" з Пилипенком і хвильовим (ні словом не обмовивши про змістих розмов), дістав запевнення, що журнал покищо залишиться в Києві.

На жаль, лише покищо.

Бо вже з року 1925-го я жив постійно в Харкові, примусово перекинutий туди, разом із "Новою Громадою", зустріався з Миколою Григоровичем Хвильовим мало не щодня, бо мешкав довший час у тому самому будинку "Слово", всього через дві стіни віддалі, але то були звичайні, буденні зустрічі.

Третя небуденна зустріч моя, вже з тінню Миколи Григоровича, відбулася в ніч на 14-те травня 1933 року.

Десь по десятій годині ранку 13-го травня 1933 року в першому крилі нашого спільног будинку "Слово" в Харкові пролунав трагічний постріл, що вкоротив життя Миколи Григоровича Хвильового в час може найвищого розквіту його письменницьких сил, які не знаходили виходу в задушливій атмосфері підсоветського животіння.

Під час ранкового чаю в гурті друзів — Остапа Вишні, Олеся Досвітального та, здається, Івана Дніпровського і ще когось, що сидіали разом у квартирі Хвильового (містилась на так званому цокольному поверсі, і до його балькону майже рукою можна було з землі дістати), Іван Кириленко, проходячи через двір і побачивши через балькон приятелів за столом, покликав Хвильового — щось сказати. Микола Григорович, перепросивши друзів, вийшов із-за столу, ступив на балькон, і я з свого вікна бачив, як вони обмінялися якими-незначущими фразами, чув, що згадували сьогоднішню добру погоду, наприкінці хтось із них сказав щось веселе, бо обидва безжурно засміялися, і Кириленко пішов собі за ріг будинку, до виходу на вулицю. Хвильовий, повернувшись в кімнату, не кажучи нікому нічого, пройшов до сусідньої кімнати (свого робочого кабінету), і достоту через п'ять хвилин по тому його друзі почули з кабінету звук пострілу... Мені з моєго вікна навпроти здалося, що чув якийсь гук і я. Кинулись прожогом туди і застали Миколу Григоровича в кріслі, з затиснутим у руці наганом, а з правої скроні густо стікала на скілене обличчя гаряча кров...

На столі лежала маленька записка. Її встиг скопіювати Остап Вишня (і показував потім ме-

ні), заки не примчали архангели з ГПУ й забрали і наган, і цей останній документ великої української душі.

В записці говорилось про те, що сьогодні надворі травень, що сьогодні особливо гарно світить сонце. "А я так люблю життя і сонце. І завіщо нас переслідують?..."

Напередодні, в ніч на 12-те травня, вперше в будинку "Слово" було заарештовано особистого друга Хвильового — Михайла Ялового. Цілу ніч — від вечора до ранку — гепеушники рилися в квартирі Ялового, перекопуючи постіль, білизну, вистукуючи в стінах, чи немає десь порожнечі, підриваючи підлогу... На ракок Ялового завезли, і відтоді про нього всякі вістки загинули. І відтоді почалися безконечні нічні нальоти на будинок "Слово", коли часом приїжджало півсотні верхівців, які оточували непрохідним ланцюгом увесь двір будинку "Слово", поки спеціялісти порвалися то в тій, то в тій квартирі письменника, а на ранок чи його самого, чи й усю родину віввозили чорним вороном — навіки кудись, безслідно...

Отже — про мою третю зустріч із Миколою Григоровичем.

Десь коло дванадцятої години вночі на 14-те травня до мене зайшов засмучений (як глибоко засмучені були й усі друзі Хвильового) Іван Дніпровський і попередив, що з 2-ої до 4-ої години вночі моя черга нести почесну варту над труною Миколи Григоровича.

Так вирішив неофіційний "комітет" для похорону Миколи Григоровича. Те запрошення мене глибоко зворушило. Треба сказати, що в буденному житті, в частих зустрічах з Хвильовим як співмешканцем того самого будинку ні я, ні він ніколи не згадували одне одному нашої давньої зустрічі в Харкові на Павлівському майдані, свого близького приятелювання ми ніколи ніде і ніяк не маніфестували, але, видно, знали друзі наші взаємні симпатії, коли прирекли мені нести почесну варту над домовиною покійника...

Даруйте мені, але ця свідомість сповнила мене, коли тільки можна так сказати, сердечною віхою...

Рівно о другій годині вночі я без стукання тихо ввійшов до вбогої на обстановку кімнати Хвильового (до речі: тільки він та ще хіба Майк Йогансен і Микола Куліш мали таку неймовірну вбогу обстановку — канапку, стілець, простенький столик для писання та й усе, коли, наприклад, квартира Івана Микитенка утопала в дорогих килимах, дорогих меблях, цінних картинах та іншій люксусовій мішурі), мене змінив з варти Іван Сенченко, якого, своїм порядком, мав змінити десь уже ранком Іван Дніпровський.

На столі (на тому самому, де він писав свої невмирущі твори) лежав Микола Григорович із сумирно складеними по-християнському на грудях руками. Мляво світила невисокої напруги електролямпа. На правій скроні небіжчика, прикритий ватою, просоченою наскрізь кров'ю, був вхід кулі від нагана; те місце, трохи нижче вати, почорніло від опалу. Куля не вийшла наскрізь — застрияла в черепній коробці, і на лівій скроні від того надулась велика гуля.

Микола Григорович лежав із заплющеними очима, тінь смерти ще не змінила його завжди задуманого обличчя; міцно стиснуті вуста, здавалось, несли з собою в вічність скаргу-скорботу до Всешишнього за люту неправду, яку чинили його багатостражденному українському трудовому народові. І все його обличчя було суцільною скорботою. Саме це й привернуло мою увагу від першого моменту вступу на варту — навіть смерть не злагіднила рис обличчя цього страдника, як робить вона з мільйонами й мільйонами звичайних смертників, коли з останнім віддихом пояснює всі риси, часом покриваючи обличчя померлого лагідним, щасливим виразом...

Він був засмучений і після смерті.

**

У день похорону Миколи Григоровича Хвильового міліція зранку оточила шлях від будинку "Слово", через Пушкінську вулицю — до самого кладовища. По вузах (високих школах) було суверо наказано навчання не переривати, письменникам пошепки переказувано, щоб "не дуже то демонстрували" на похороні.

Двічі за всю довгу дорогу до кладовища припalo й мені, по черзі, нести труну.

Над розкритою могилою промовляли Петро Панч, Іван Микитенко, Іван Кириленко та, здається, ще один хтось. Говорили більшовицькими нудними загальниками, на всякий лад повторювали надруковане на другий день після самогубства Хвильового урядове повідомлення, що смерть Хвильового — це постріл у спину революції, картали покійника за те, що він збочив з генеральної лінії партії...

Але все то було — непцире, надумане, надиктоване...

На кладовищі буйно пахло розквітлими вишнями, лагідно й ласково сяяло травневе сонце, дратували нудні й антилюдські промови друзів перед обличчям смерти, у мене посилено забилось серце, потім закрутилася голова і, коли б не лагідно підставлена вчасно рука сусідки — якоїсі сторонньої жінки — мабуть, я впав би був непрітомний.

А стояв я над самою сріжко викопаною ямою.

Те моє зворушення над могилою Хвильового було розтлумачене тими, кому належало тлумачити, відповідним способом, і, нещадно цікавив від появи в світ і негайної після того конфіскації моїх "Записок полоненого", я незабаром дошкульно відчув, що цькують мене ще нещадніше — чи не за ту мою мимовільну провину перед "загальною настановою" владі імущих?...

Одна з тисяч незначчих ілюстрацій того цикавлення: через рік після похорону Хвильового Постишев улаштував галасливу й малювничу подорож українських письменників пароплавами з Києва на могилу Т. Шевченка в Канів. Із зарестрованих у Харкові 50 українських письменників (рахуючи сюди й письменників жидівського походження) поїхало в подорож 51, включаючи двох прибиральниць із приміщення спілки письменників. Мене в подорож не взяли.

Михайло ГАВА

ХУДОЖНИК БОГДАН ВАСИЛИШИН

По закінченні Другої світової війни по тaborах переміщених осіб було багато здібних молодих людей, яким війна не дала змоги закінчити загальну освіту, а також музично-вокальні чи образотворчі студії.

Часто серед важких тaborових буднів вони шукали різних шляхів, щоб продовжувати перервану освіту, а в парі із тим бути корисно-активними в українських тaborових громадах.

Одним із таких обдарованих передових юнаків був Богдан Василишин. Це було помітне не тільки в тaborі Берхтесгадені (Німеччина), але із кожного у Сполучених Штатах Америки. Часто згадувалося його ім'я як доброго спортсмена (чемпіона), члена хору "Думка", талановитого скрипалья, вкінці як талановитого маляра.

Вже більше як дві декади його ім'я стає замітним на американських художніх виставках (Нью-Йорк, Толедо та Росфорд, Огайо, а переминулого року також у Торонто під час ювілейної зустрічі т-ва "Городенське земляцтво").

Богдан Василишин цікавий мистець, про якого часто згадують американські образотворчі критики, а також і українські, як покійний Антін Малюца, проф. Любомир Кузьма, мгр. Рожа Шуль, ред. М. Островерх. Писали про нього також Василь Барка і Вадим Лесич.

Його тепло оцінено критиками і заслужено назовано — МИСТЦЕМ ЕКСПРЕСІОНІСТОМ.

Дивлячись на його картини, зразу помітно, що в нього головну роля грає колір, — мазок пензлем та штрих палетного ножа.

У дружніх гутірках на мистецькі теми він не раз розповідає — "Мені не важливе підібрати чергу кольорів, які я бачу в природі, а важливе кольоритне поєднання і створення гармонії, яку сприйме глядач і належно оцінить".

Це, мабуть, найбільше посмітно в тих картинах, де він відтворює людську тугу, радість, спокій, фрагменти дня чи таємниці ночі.

На своїй "палеті" Б. Василишин у принципі уникає чорних кольорів, які вживали французькі імпресіоністи, а шукає таких поєднань, щоб колір був погідний, ясний, а місцями навіть яскравий.

Мазок пензля спрямовує в такому напрямку, щоб була ритмічність та збалансованість руху природи.

У своїй техніці виробив власний стиль, у якому доходить до найделікатніших ефектів, зокрема в малюванні водяних пles, неба чи хмар.

Мабуть тому багато критиків називають його

"майстром води". У Нью-Йорку Богдан Василишин мав дванадцять індивідуальних виставок і багато його картин закуплено до різних колекцій чужинецьких та українських.

Приємно відмітити, що мистець досягнув багато значних успіхів між американськими мистцями і його ім'я відмічене в "ТОЛЕДО АРТИСТ КЛАБ", де в передминулому році він єдиний був нагороджений з образотворчих мистців.

Нагороду призначено йому за олійні картини — "СУМЕРК НАД ДЕЛАВАРОМ" і "КАРПАТСЬКІ НОЧІ".

Мічиганська Американська Асоціація, яка об'єднує 973 художників, також належно оцінила творчі успіхи мистця, зачисляючи його (обрано) до дванадцяти кращих мистців Середньоамериканських Штатів.

Художник, хоч часто попадає в конфлікт зі своїм здоров'ям, все таки дальше активний, творчі нові цікаві картини, які, віримо, що в майбутньому побачимо на виставці Мистецької галереї п-ва Шафранюків у місті Торонто.

П. МАЦЕНКО

РІЗДВО 1918 Р. В МІСТІ СУМИ

(Спогад)

У місті ходили різні чутки. Одні повідомляли про наближення армії Петлюри, другі, що в сусідньому містечку розташувався повстанчий загін отамана Палія, а треті з непідробленим жахом, шепочучи, оглядаючись, щоб ніхто не підслухав, повідомляли про неминучу більшовицьку навалу.

Перед Різдвом того року панували снігові заверюхи. Хати громадян занесені снігом, а спінні вікна, як чорні відверті рани, плачуши дивились на Божий світ. Так і все місто, немов нарощене зарушене в сніг, залякане можливою навалою неміліво визирало ізза заметів снігових.

Звичайної рухливості в місті, яка буває перед святами, немає. Всі з сумом прислухуються до торохотіння кулеметів, гарматних вибухів. І в кожного завмирає серце — а що буде вечором, завтра?!

Заможні мешканці міста ховають дорогі речі, інші забирають, що мають і тікають в протилежний бік від червоної біди, що сунулась з півночі. Місто порожніло. Насувалась анархія. Підозрілі особи вели погромну агітацію. З приходом вечора життя зовсім завмирало. Ворота замикались, вікна щільно зачинялися віконницями та стягались зализними прогоничами. Вулиці порожніли. Час від часу десь забреше пес, зареве худоба, проріже гостре зимове повітря несамовите "рятуйте!" — і знов тільки свист заверюхи. Мешканець ючувши "рятуйте", ще більше натягає на себе ков-

(Закінчення на 3-ій стор. обкладинки)

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

НЕВІДЗНАЧЕНИЙ ЮВІЛЕЙ

Сьогодні я дістав ваш гарний журнал "Нові дні" за вересень. В ньому є всього потроху, тільки мене дивує, чому там не вистачило місця бодай на малу статтю про 210-річчя з дня народження славного полтавця Івана Петровича Котляревського. Невже це так тяжко написати якийсь малій допис про будинок Івана Котляревського, про "Мазуріку", про наш полтавський Поділ (Миколаївська вулиця), про ту стару Різницьку гору, про Картинну низину вулицю?

І друге: в журналі "Україна" ч. 35 є фотографія малого пам'ятника Іванові Котляревському в славному Києві... Ще в 1969 році була урядова постанова, щоб збудувати гарний пам'ятник тому славному полтавцю. Тягніться та "складна" справа аж дев'ять років, нарешті в 1979 році нашвидку поставити дешевий бюст-пам'ятник авторові "Енеїди". Чому ви до цього пам'ятника ставитесь байдуже, чому не надрукуете свою особисту гостру критику?

В цьому році я сильно хворів, але переміг свою хворобу, бо думав, що грішно було б мені помирати в 1979 році, коли всі українці на еміграції вроно святкуватимуть 210-річчя з дня народження автора "Енеїди". А тепер я сильно розчарований з байдужості української політичної еміграції. Самітні українці л'яють собі всяке винце-ливце і дивляться на ксенофобії у телевізії. А сімейні заклопотані хрестинами, весілями, гостями, панаходами, своїми "срібними весілями" та іншими дрібними клопотами... Сумно, при рої боліче мені. Козацький рід Котляревських зробив багато корисного своему народові, а тепер цілком забутій. Сумно сидіти мені в старому холодному будинку й тільки згадка про Полтаву й про мальовничу "Білу альтанку" ще зогріває мою душу.

Для прочитання, а не для друкування

(замість підпису)

Дорогий Земляче!

Чому тільки для прочитання, а не для друкування? Надрукувавши уривки з Вашого листа бодай у такий скромний спосіб і спізне згадаємо річницю батька нової української літератури. Чому "не вистачило місця бодай на малу статтю" про нього? На малу статтю місця вистачило б, але малих статтей у нас досі не навчилися писати, а на "великі" часто бракує і місця і часу. Критикувати київський дешевий пам'ятник я не міг, бо я його не бачив навіть на фотографії. Може хтось з компетентних співробітників про цього напише.

М. Дальний

КРУТИ

Вшан. Пане Редакторе!
...Пересилаю передплату на журнал "Нові дні". Заразом шлю вірша "Крути". Прошу ласково помістити його в журналі.

КРУТИ

Важкий спомин налягає
Крути, сумні Крути!
В історію записано
Ніколи забути.

Триста палких юніх цвітів
То не була сила —
Іх ворожа перевага
На місці скосила.

Боролися як льви сильно,
Голос всі підняли!
Неостояли — загинули
Україні в славу.

У исслідніе пролунало:
"Слава Україні!"
Печаль стоїть в наших грудях
Від тоді до нині...

Ви полягли за Україну,
За волю єдину,
Щоби нарід України
Марно не загинув.

Ви хотіли доказати,
Очі відтворити,
Що Україна незалежна,
Вільна мусить жити.

А Світ! Вільний на Вкраїну
Бай, уже дивився,
Щоб віддати в чужі руки
Зовсім погодився.

Круті! — Круті —
Триста синів України
Не мож іх забути.

— — — — —
Милуть літа...
Вже ніколи не погасне
В борбі юна сила.
Буде світлом все сіяти
Іх спільна могила.

Григорій Венк

А ДЕ Ж ФІЛОСОФІЯ?

Перелистовуючи Ваш журнал, можна в ньому вряди-годи натрапити на деякі цінні матеріали, як ось "Небо для розстрілу" Гелія Снегірьова, в яких він так цетально розповідає на підставі соєтських матеріалів про ліквідацію СВУ, майстерні поезії, статті про історичні події, новини з царини літературного фронту тощо.

Але найбільше падають тут в очі доєжелезні особисті спогади, оди, скарги і т. д. А вже найбільшою рутиною являється полеміка на правописні теми. Все це матеріали другорядні і ім не можна відводити аж так багато місця в місячному журналі... До речі, тих рутинних матеріалів стільки вже появляється в газетних виданнях, що ними "хоч греблю гати".

Чому "Нові дні" не поміщують от хоч би дещо з античної та християнської філософії, чого ні на лік не знайдеш в українських тижневиках? Філософія, — чи хто того хоче чи ні, — це джерело таких компонентів, як мораль, логіка, етика і т. д., без яких людство в сучасному модерному світі на наших очах перетворюється в тварин.

Думаю, що Редакція "Нових днів" візьме це на увагу і в майбутньому розірвне поміщати десь з філософії.

Антін Лясковський-Коломієць
Торонто

Відповідаємо: "Набої для розрістру" й добре поезії друкуємо в кожному числі "Нових днів", а не лиш вряди-годи. "Оди" друкуємо рідко, а особисті спогади часто бувають не менш цінні й цікаві як статті на історичні теми. Дискусію про правописний балаган кінчаемо в цьому числі (відбалиганиши, мабуть, ще більше), а чи будуть у журналі популярні статті з філософії — це залежатиме не стільки від редакції як від авторів. — **Редактор**

ЩЕ ПРО "НА" І "В"

Вл. Пане Редакторе!

Нав'язуючи до дискусії про те, чи писати "на Україні" чи "в Україні", в якій Ви даєте відповідь одній із читачок Вашого журналу (число за червень 1979 р., стор. 33, "Листи до редакції"), хотів би я запитати всіх заинтересованих у цій проблемі: "як довго будемо намагатись будувати українську державу на еміграції за поміччу приіменників 'в' чи 'на'?"

Бо ціла проблема виникла із того, що мабуть якийсь "політичний" грамотій і, без сумніву, "великий" український патріот, дійшов до заключення, що коли пишемо "на Україні", то це означає тільки, що це територія.

Кого ми хочемо такою дискусією переконати? Себе?

Коли себе хочемо переконати, то хіба знаємо, що Україна тепер державою не є. Тож чи напишемо "в" чи "на" — воно справи не змінить.

Для чужинця ж, який схоче студіювати нашу мову, це питання суттєвого значення не буде мати.

А коли Україна вже буде державою, незалежною державою, то чи ми будемо писати "в Україні" чи "на Україні", то також ми її тим державного характеру не додамо, ані не відберемо.

Була колись Русь, велика європейська держава й імперія і ми тепер пишемо "на Русі", а не "в Русі".

Є, напр., Мадярщина чи Угорщина, але ми пишемо "на Мадярщині", "на Угорщині", хоч можна б написати також "в Мадярщині", "в Угорщині".

А що тут є рішальне? Не "логітичні міркування", а просто

милозвучність української мови, про яку чомусь всі дискутанти у справі забули...

Коли говоримо "на Україні", то назва України виходить ясно й виразно. Коли ж вживаемо "в Україні", то часом назва нашої України може вийти "Вукраїна".

На ці справи треба дивитись так, а не як на "політику" будування нашої держави за помічкою "в" чи "на".

Мова наша, як і кожна інша, розвивається, але приіменники "в" і "на" залишаються завжди приіменниками, вказуючими місце. А який з них вживати в логічних випадках, підкаже нам наше вичуття милозвучності нашої мови.

Не доводім тієї маловажкої справи до такого божевілля, що, як нас інформують, є за океаном один наш журналіст, який заявляє, що на його погляд, той, хто говорить "на Україні", не є українським патріотом.

Тож, незалежно від того, по якій стороні Ви самі стоїте у тій справі, і далі стійте на тому, що і "в Україні" і "на Україні" будете толерувати у статтях, які Вам автори читачі надсилають.

Теодор Данилів
Лондон, Англія

НА ЗАКІНЧЕННЯ ПРАВОПИСНОЇ ДИСКУСІЇ

Правописну дискусію в "Нових днях" варто закінчити таким віршем покійного Романа Купчинського з рекомендованого вами 7-го збірника "Слова":

НАПИСИ НА СЛОВНИКУ ГРІНЧЕНКА

I-ий том:

Яка ти гарна, наша рідна мово,
Йде багатство пишне і безкрайне,
Дзвенить, як дзвін, твоє
кожніське слово,
На жаль, тебе ніхто як слід не
знає!

II-ий том:

Ех, мовники, хаотики незрячі, —
Зібрати б вас, поставити у ряд,
Рушницю взяти і дробом
городоб'ячим
Все бух і бух у ваш учений зад!
Ну й підпишіть, кого належить —

Роман Купчинський

**

При цьому надсилаю "Моні ордер" на суму \$20.00, \$10.00 як передплату на 1980 рік та \$10.00 — скромний пенсіонерський дарунок га ювілейний фонд.

Отже сердечно вітаю з 30-літтям вашого чудесного журналу й бажаю багатьох місяців та довгих літ плодотворної праці.

Іван Гаєвський
Елмгурст, Н. Й.

ПРИВІТ "НОВИМ ДНЯМ" З НАГОДИ 30-ЛІТТЯ

З нагоди 30-ліття існування одного з кращих журналів у вільному світі, тобто "Нових днів", сердечно вітаю Вас та членів редакції з таким поважним ювілеєм. Бажаю дальших успіхів у Вашій корисній праці. Часто бачу численних передплатників "Н.Д.", і всі щоразу висловлюють своє задоволення з приводу матеріалу в журналі. Тримайте й далі його на добром поземі.

З найкращими побажаннями

Дмитро ЧУБ

**

Що трапилося?! Не маю "Нових днів" уже за три місяці!... Ласкаво прошу з'ясувати справу і діслати те, чого мені бракує. Заздалегідь дякую. До речі, я передплатник з 1950 року — добігає вже 30 років.

В. Гаєвський
Лос Анджелес

**

Підібних листів ми отримали багато. Деякі гарячі передплатники навіть обвинувачують нашу адміністрацію в якісь дискримінації. Ну й пошто ми дискримінували б своїх читачів? Ми намагалися з'ясувати справу на пошті й мæємо підстави сподіватися, що достава журналу покращає. Ред.

**

Висилаю Вам передплату за ще один рік. Цікавлюся я українською мовою й літературою, і тому добре отримувати "Нові дні".

В. Голм, Оттава

Онтарійські шляхи... ми удержуємо їх відкритими. Ви держіть їх безпечними.

Усування снігу з наших шляхів може бути 24-годинною, сім днів на тиждень працею для робітників, що водять провінційні снігові плуги.

Вони працюють у найважчих умовах їзди, щоб люди і фабрикати могли пересуватися по провінції навіть у найгіршу зимову погоду.

Як тільки побачите синє світло снігового плуга, СПОВІЛЬНІТЬ ЇЗДУ.

БУДЬТЕ ТЕРПЕЛИВІ, — НЕ ПРОБУЙТЕ ЙОГО ОБМИНАТИ; це небезично для Вас і для них.

Допоможіть їм виконати їхню працю. А тоді виконайте свою частину:

будьте спеціально уважні — пристосуйте

свою швидкість і тактику їзди відповідно до погоди і стану дороги.

Придбайте безплатну книжечку "Defensive Driving Tips" — поради спеціалістів, як їздити зимою, по шосе,

Пишіть до:

Information Branch
Ministry of Transportation
and Communications
1201 Wilson Ave.
Downsview, Ontario M3M 1J8

Ontario

James Snow,
Minister of Transportation
and Communications

William Davis, Premier

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО

(Закінчення з стор. 16-ої)

ситуації, навіть найгіршій, старається не потонути. Ліс дає йому харч — дичину, людських істот заступає вилікуване й приручене криве лисеня, що з ним самітник "балакає".

Не дуже зрозуміло, яке "свідоцтво часу" може залишити Любарський, живши десять років у пустельному лісі, ізольованому від світу. Хіба про дні минулі, що попереджували катаклізм.

Тим часом звернемось до стилю писання Ів.

Кмети-Ічнянського. Нема в ньому штучності, нема й буфонади, якого часто грішать деякі поети-модерністи. Розповідь плинна й переконлива, мимоволі віриш тому, що візуально передбачає автор. Але краще б його візія не справдилася, і "світ, засоромлений своїм безумством", спинився б на грані самозніщення та звернув би очі до ідеалу людяності, признав би, як обов'язковий для всіх закон, зневажені запсвіти Христа.

Рекомендується прочитати цю цікаву книжку.

А. ГАЛАН

РІЗДВО 1918 Р. В МІСТІ СУМИ

(Закінчення зі стор. 33)

дру, лякає плачучу дитину "большаком і в тяжкому півні забувається..."

В сірій імлі світанку замалювались якісі велики будови. Це над Ромоданським шосе, на горбі, забудування монастиря. В ньому жив єпископ та містилась теологічна школа. Там не спали. Могутній звук дзвону закликає вірних на утреню. Це був ранок 23 грудня. Ішли до церкви теологи, вони мусіли виконувати взятий на себе обов'язок. Вітер леденив кров, приносив шум з місця бою і тоді безмірна туга охоплювала їх, бо вони знали про відношення північних варварів до церкви...

В той ранок мешканці міста прокинулись від гуркоту. "Що є?" — питают. "Більшовики" — чулося у відповідь...

Із свистом, чоломкаючись об стіни домів, літали вже й по місті кулі. Старшинська сотня, що охороняла місто, відступала і зупинилася коло монастиря, щоб дати нагоду й час для утікачів.

Побіч, божевільним гальюном на тройках утікали багатії міста, за ними верхи, в однокінці і пішки з дітьми на руках, говорячи щось незрозуміле, "кланяючись" до землі кулям, тікали всі, хто не вірив у "комуністичний рай". І вже аж за ними, розгорнутим строєм, під командою полк. Кобилянського і якогось молодого старшини — галичанина, прикриваючи відступ, відходила нечисленна кіннота... Десь без перестанку торохкотів кулемет і чулися вигуки команди та лайки...

До монастиря підступив більшовицький роз'їзд. Місто заняв дикий московський загін комуніста Лаптєва.

В монастирську церкву, під час богослужби, в шапках, з найженими багнетами й револьверами в руках ввійшли лаптівці. Заборонили продовжувати службу, дзвонити у дзвони й вимагали "контрреволюціонерів" та обіцяли докладно поговорити пізніше....

По місті: на парканах, будинках, телеграфічних стовпах, скрізь розклесні новою владою накази Надзвичайної Комісії. Кожне повідомлення й розпорядження закінчувалось: "за невиконання — розстріл". Цілу ніч в місті йшла стрілянина — то винищували "контрреволюцію"... Ранком 24 грудня велика група більшовиків прийшла до монастиря й від тоді почалось. — Помешкання зруйновано, підлоги позривали, теологів розігнано, професорів теології й духовенство пігнано до міста на різні роботи. І чим духовна особа була вища чином, тим скорше вона діставалась до чищення відходових рур та публічних виходків. Бувших офіцерів та заможних людей ставили до "стінки" (розстріл). Панувала черезвичайка (чека). Все життя припинилось, порядні громадяні сиділи по хатах, на вулиці вилізло й панувало шумовиння.

25 грудня, день Різдва. Церкви мовчали, служб не було кому відправляти.

У день Різдва стояв я коло вікна єпископського помешкання й дивився на широку вулицю. В кінці її з'явилися сани, які тягнув гарний коник. У санях, правлячи конем, стояла одна постать, а деякі сиділи. Сани скоро наблизилися до монастиря, до площини перед ним. В цей час із рівнобіжної вулиці з'явився більшовицький кінний роз'їзд. Цей роз'їзд зупинив сани, видно, наказав ідуучим вилізти з них. Відбулась кіротка розмова. Що говорилося, тяжко було зрозуміти. Я тільки з'ясував іздаців з саней. Це були студенти університету й пару хлопців, які закінчували гімназію. Вони святкували й тому рішили проїхатися по вулицях міста на санях. Старшував між ними гарної будови, красунь, студент Михась...

По розмові з роз'їздом, вони були на місці розстріляні. Зібралиши порядну купу людей, більшовики наказали роздягнути розстріляних. І тоді старший з них став на груди Михася, пробив їх багнетом, щоб краще стояти, й почав революційну промову. Народ зібрався докупи і з жахом дивився на розстріляних хлопців, яких всі знали з малечку, знали, що вони не буржуї і не контрреволюціонери, про яких кричав, топчуясь на трупі Михася, звироднілій москаль.

Трупи заборонено, для науки другим, ховати. І так вони валялись на площині пару день. Таке було Різдво 1918 р. в м. Сумах. А там недалеко від Сум — Крути. Коло них пізніше українське студентство зустріло тих варварів і на віки звеличало непереможність українського духа.

З РІЗДВОМ
ХРИСТОВИМ
і
НОВИМ РОКОМ

вітаємо
своїх членів, гостей і всіх
мистців, які виступають
у програмі наших вечорів.

Хай Новий 1980 Рік принесе Вам радість,
здоров'я і успіхи в житті та творчості.

За Управу:

Іраїда ЧЕРНЯК — голова

Карло РОГОВСЬКИЙ — секретар

POSTAGE PAID AT TORONTO

Second Class Mail Registration

Number 1668

if not delivered please return to:

NOW! DNI

**Box 126, Postal Station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4**

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ В-ВА "НОВІ ДНІ"

Пані Марія Скрепіль, Маямі, США (В пам'ять Олексія Ю. Скрепіля)	\$100.00
Х. Х., Австралія	66.62
О. Маяровський, Едмонтон, Канада	25.00
I. Гордієнко, Гамільтон, Канада (З уходин в нову хату панства Кульчицьких)	23.00
П. Липовецький, Англія	15.20
С. П. Терещенко, Ріджвуд, США	15.00
Пані М. Пошивайлло, Лаєдердейл, США	12.00
Пані Н. Духній, Едмонтон, Канада	12.00
В. Пилипенко, Вінніпег, Канада	10.00
Пані Н. Турчманович, Міннеаполіс, США	10.00
М. Андре, Бруклін, США	10.00
А. Тертішник, Оттава, Канада	10.00
Г. Кулик, Торонто, Канада	10.00
В. Ростун, Чікаго, США	10.00
В. Кульчицький, Австралія	9.15
М. Петрушенко, Австралія	9.00
I. Трегубчук, Ірлінгтон, США	5.00
Пані М. Темертей, Монреаль, Канада	5.00
М. Нікорович, Філадельфія, США	5.00
М. Хархаліс, Торонто, Канада	5.00
Г. Сидорець, Трентон, США	5.00
Пані М. Назарець, Річмонд, США	5.00
Яків В'юн, Чікаго, США	5.00
П. Онай, Льюс Анджелос, США	5.00
Пані А. Сенько, Ярдвілл, США	5.00
Ф. Мельник, Монреаль, Канада	5.00
о. О. Чижів, Монреаль, Канада	5.00
В. Жураківський, Торонто, Канада	5.00
М. Маренів, Порт Св. Лусі, США	5.00
Ф. Гайовий, Міннеаполіс, США	5.00
Т. Хохітва, Фт. Лавдердейл, США	5.00
I. Манченко, Порт Джерсі, США	5.00
О. Денисюк, Іслінгтон, Канада	5.00
Ф. Д. Голубицький, Едмонтон, Канада	5.00
I. Завгородній, Вайнмоунт, США	5.00
П. Сіренко, Монреаль, Канада	5.00
Д. Пригорницький, Торонто, Канада	5.00
о. Д. Свириденко, Садбері, Канада	5.00
Д. Міршук, Гімет, США	5.00
о. О. Фляк, Едмонтон, Канада	5.00
М. Коробець, Садбері, Канада	5.00
В. Косогор, Чікаго, США	5.00
Пані Н. Косовська, Чікаго, США	5.00
Пані А. Лисий, Гопкін, США	5.00
М. Красовський, Маямі, США	5.00
М. Перекліта, Торонто, Канада	5.00
Пані М. Ромас, Монреаль, Канада	5.00
В. Білонок, Трой, США	5.00
Е. Бондаренко, Фт. Вайн, США	5.00
Пані Є. Момот, Німеччина	5.00
Д-р В. Закальницький, Бельгія	4.00

В. Матвієнко, Монреаль, Канада	3.00
Пані М. Євсевська, Філадельфія, США	2.00
I. Вискребець, Лондон, Канада	2.00
Пані А. Ткаченко, Лімбрідж, Канада	2.00
О. Пітто, Ньюарк, США	2.00
О. Третяк, Ст. Губерт, Канада	2.00
С. Пігуляк, Клівленд, США	2.00
I. Антипенко, Філадельфія, США	2.00
Разом	\$537.97

ПОЖЕРТВИ НА ЮВІЛЕЙНИЙ ФОНД "НОВИХ ДНІВ"

Пані Г. Гувер, Сакраменто, США	\$32.00
М. Гава, Торонто, Канада	30.00
Пані Е. Рудевська, Саскатун, Канада	25.00
I. Гаєвський, Блейн, США	10.00
Разом	\$97.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

М. Козшун, Вітбай, Канада	1
Т. Хохітва, Фт. Лавдердейл, США	1
Д. Запішний, Ст. Кетерінс, Канада	1
Щире спасиби всім за допомогу.	

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

ТВОРИ ВАСИЛЯ ГРИШКА:

"ЖИВИЙ БАГРЯНИЙ" (доловід прочитана
в Нью-Йорку та Чікаго) ст. 30. \$0.50

"ПРАВДА ГОВОРИТЬ САМА ЗА СЕБЕ" —
відповідь совєтським фальшивникам 1.00

**"ДВІ РОСІЙСЬКІ АКЦІЇ — ОДНА УКРАЇНСЬКА
ВІДСІЧ"** 0.75

"ХТО З КИМ І ПРОТИ КОГО?" — відкритий
лист-відповідь Ю. Смоличу 1.50

"УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОКОСТ, 1933 Р.", ст. 128. 3.00

**"ТРЕТЬЯ СИЛА, ТРЕТЬІЙ ШЛЯХ, ТРЕТЬЯ
РЕВОЛЮЦІЯ" ("Наши позиції" ч. 27)** 2.00

На пересилку книжок поштою додайте 1 долар.

Замовлення разом з чеком шліть на адресу:

Mrs. M. Konowal
811 S. Roosevelt Ave.
Arlington Heights, Ill. 60005, USA